

MEDIER OG PERSONVERN

2008-10-09

Delrapport fra personvernkommissjonen

INNHOOLD

1. INTRODUKSJON	3
Sammendrag av delrapporten	3
Sammendrag av forslag til tiltak.....	3
Sentrale begreper	4
Om begrepene personvern, personopplysningsvern og ytringsfrihet.....	4
Om begrepet massemedier	5
Om begrepene offentlighet og privatliv	5
2. REGULERING	9
Lover, forskrifter og internasjonale konvensjoner	9
Ansvar og ansvarsavskjæring.....	12
Rettspraksis.....	15
Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol.....	15
Rettspraksis fra Norges Høyesterett.....	20
Forvaltningspraksis.....	22
Yrkesetiske retningslinjer	24
PFU	25
En bredere mediedebatt	28
Statlig medieombud?	28
Avtaler	29
Allmenmoralen.....	29
3. MEDIETYPER OG MEDIEROLLER	30
Redigerte medier	31
Etter-redigerte medier	31
Medier som samler brukerinformasjon.....	32
Egenpubliserte medier.....	34
«Medier» i den private sfære	35
Medietyper: Oppsummering	36
Roller	36
Retten til anonymitet	38
4. FORSLAG TIL TILTAK	39
Medieansvarslov	39
Fotografering, og retten til eget bilde	41
Utvidelse av fri rettshjelpordningen.....	42
Organ for nettytringer.....	42
Regler for god nettskikk.....	44
Slettehjelp	46
Internasjonalisering av nettregulering.....	47
KILDER	47

1. INTRODUKSJON

Denne delrapporten fra personvernkommissjonen tar for seg medier og personvern.

Sammendrag av delrapporten

Delrapporten består av fire kapitler. Kapittel 1 er en introduksjon. Introduksjonen innledes med dette sammendraget som gir en kortfattet oversikt over innholdet i delrapporten. Deretter følger et sammendrag av personvernkommissjonens forslag til tiltak. Til sist i introduksjonen presenteres en del sentrale begreper. I kapittel 2 redegjør vi for hvordan personvern i mediene reguleres gjennom lover, forskrifter, internasjonale konvensjoner, rettspraksis, forvaltningspraksis, yrkesetiske retningslinjer, avtaler og allmenmoralen. I kapittel 3 tar vi for oss ulike medietyper og redaksjonelle praksiser, og hvilke utfordringer dagens mediemangfold skaper for personvernet. I fjerde og siste kapittel kommer vi med forslag til tiltak som kommissjonen mener vil styrke personvernet i forhold til mediene.

Sammendrag av forslag til tiltak

I denne delrapporten vil personvernkommissjonen særlig fremheve følgende seks forslag til tiltak med sikte på å styrke personvernet i forhold til mediene:

1. **Medieansvarslov.** Personvernkommissjonen foreslår at Ytringsfrihetskommisjonens forslag fra 1999 om en egen medieansvarslov følges opp. En slik medieansvarslov bør omfatte alle medier, og også klargjøre hvem som er prinsipalt ansvarssubjekt i medier som i sin art er uten redaktør.
2. **Fotografering, og retten til eget bilde.** Personvernkommissjonen foreslår at man i samband med den kommende revisjon av åndsverkloven vurderer hvordan bestemmelsen i åndsverkloven om retten til eget bilde er å forstå i forhold til de øvrige lovbestemmelser og avveiningen mellom Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen artikkel 8 og 10.
3. **Utvidelse av fri rettshjelpordningen.** Personvernkommissjonen foreslår at fri rettshjelpsordningen utvides til å omfatte saker mot pressen.
4. **Organ for nettytringer.** Personvernkommissjonen foreslår at det utredes om det bør opprettes et eget organ som til dels kan bidra til å utvikle gode etiske retningslinjer for nettytringer, dels kan respondere på og løse ulike konflikter i samband med nettytringer.
5. **Slettehjelp.** Personvernkommissjonen foreslår at det opprettes en tjeneste som kan bistå de som får sitt personvern på nettet krenket i oppgavene med å identifisere og oppnå kontakt med ansvarssubjekt og med bruk av selvbetjente slettetjenester.
6. **Internasjonalisering av nettregulering.** Personvernkommissjonen foreslår at Norge bør være en aktiv pådriver for at regulatoriske tiltak med sikte på å styrke personvernet på nettet spilles inn i relevante internasjonale fora der Norge deltar, med tanke på internasjonalisering og samordning av nettregulering.

Sentrale begreper

Om begrepene personvern, personopplysningsvern og ytringsfrihet

Personvernkommisjonen finner det nyttig å skille mellom begrepene «personvern» og «personopplysningsvern». Personvern dreier seg om ivaretagelse av personlig integritet, mulighet for privatliv, selvbestemmelse (autonomi) og selvutfoldelse. Personopplysningsvern dreier seg om regler, retningslinjer og standarder for behandling av personopplysninger, og som har ivaretagelse av personvern som hovedformål. En personopplysning i denne sammenhengen er en opplysning som direkte eller indirekte kan knyttes til en fysisk person. Vi vil i kommisjonens sluttrapport utdype begrepene personvern og personopplysningsvern.

Et annet sentralt begrep er ytringsfrihet. Med ytringsfrihet menes friheten til å ha en hvilken som helst mening, til offentlig å formidle meninger, fakta og ideer, og til å motta disse.

Kort om forholdet mellom personvern og ytringsfrihet

Skal mediene fungere slik vi ønsker det i vårt demokrati er ytringsfriheten viktig. Dette er både fordi ytringsfriheten danner mye av medienes grunnlag, og fordi ytringsfriheten tjener bredere samfunnsmessige interesser, særlig interessen i å avdekke sannhet. I *On Liberty* begrunner John Stuart Mill (1806-73) ytringsfriheten med at det kun er når de riktige oppfatninger brytes mot de gale, at samfunnet kan komme fram til hva som faktisk er riktig (jf. også NOU 1999:27 «Ytringsfrihet bør finde Sted», utredning fra den norske Ytringsfrihetskommisjonen, s. 20).

Men noen ganger utfordrer mediene personvernet. Dette kan for eksempel skje når mediene formidler informasjon om en person som angår vedkommendes integritet, privatliv, ære eller personlige forhold. Personopplysningsvernet utfordres av mediene når personopplysninger samles inn, bearbejdes og publiseres.

Når slike utfordringer oppstår, er det altså to viktige hensyn som blir stilt opp mot hverandre: personvernet og ytringsfriheten. Begge hensyn er viktige både for enkeltindivider, persongrupper og samfunnet. Og begge har stor normativ tyngdekraft. Dette kommer til uttrykk i (og følger av) rettssystemet. Begge hensyn er nedfelt som grunnleggende rettigheter blant annet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).

Som vi kommer tilbake til i kapittel 2 er ingen av disse rettighetene absolutte. Retten til privatliv innebærer for eksempel ikke at offentlig myndighet er avskåret fra å gripe inn mot vold innen hjemmets fire vegger. Og ytringsfriheten er begrenset, for eksempel for rasistiske uttalelser.

Innledningsvis er det også viktig å påpeke at personvern og ytringsfrihet er likeverdige hensyn og rettigheter. Den ene har i utgangspunktet ikke normativ forrang over den andre.

Det er videre viktig å påpeke at ytringsfrihet og personvern ikke alltid er på kollisjonskurs med hverandre. Ivaretagelse av et personvern er i mange sammenhenger en forutsetning

for ytringsfriheten, dvs. utøvelsen av frihetene til å samles, til å ytre seg og til å søke opplysninger, uten å behøve å frykte at slike aktiviteter vil bli lagt en til last.

Om begrepet massemedier

Massemedier (som vi ofte forkorter til bare «medier») er midler for kommunikasjon som befinner seg utenfor den private sfære. Denis McQuail (professor emeritus i massekommunikasjon ved universitet i Amsterdam) definerer dem slik (McQuail 2000, s. 4):

The term "mass media" is shorthand to describe means of communication that operate on a large scale, reaching and involving virtually everyone in society to a greater or lesser degree. It refers to a number of media that are now long-established and familiar, such as newspapers, magazines, film, radio, television and the phonograph (recorded music). It has an uncertain frontier with a number of new kinds of media that differ mainly in being more individual, diversified and interactive and of which the Internet is the leading example.

Massemedienes arena er det offentlige rom. Den teknologiske utviklingen har de siste årene åpnet for nye muligheter for spredning av informasjon, men også åpnet opp for en rekke nye utfordringer, ikke minst i forhold til personvern.

Utviklingen innefor massemediene karakteriseres ofte med begrepet «konvergens». Begrepet er dannet av det latinske *con vergere*, som betyr «å løpe sammen, nærme seg hverandre». Med konvergens siktes det blant annet til at informasjons- og kommunikasjonsstrømmer som tidligere har eksistert innen relativt atskilte arenaer (eksempelvis aviser, bøker, fotografi, vinylplater, telefoni, televisjon, shopping, osv.) løper sammen på den måten at de blir distribuert over de samme kanaler og nettverker. Dette skjer delvis på grunn av at disse informasjons- og kommunikasjonsstrømmene blir «digitale» (dvs. tuftet på digital koding og overføring av informasjon).

Men paradoksalt nok fører digitaliseringen også til *divergens*. De «nye» mediene er ofte langt mer komplekse og mangfoldige enn de «tradisjonelle» mediene, både når det gjelder sjanger, spredning, produksjon, fordeling av ansvar, roller og identitet. Dette mangfoldet er selvsagt en berikelse, men det skaper også utfordringer i forhold til personvern og personopplysningsvern. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 3.

Om begrepene offentlighet og privatliv

Personvern handler blant annet om vern av den private sfære. Når det private blir offentlig er personvernet selvsagt under press. Men det er ikke bare personvernet som da blir satt under press; også kvaliteten på den «offentlige samtalen» står i fare for å bli forringet.

I utredningen fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 1999:27, s. 27-28) står følgende:

Den private sfære ... er sfæren der man omgås med dem man kjenner som personer. Den er, og bør være, en frihetssfære i den forstand at den i omfattende grad er beskyttet mot reguleringer og inngrep fra det offentlige. [...]

Privatsfæren er, og bør være, en frihetssfære også i den forstand at den er beskyttet mot innsyn så vel fra det offentlige som fra offentligheten. Disse to friheter, mot inngrep og innsyn, er en forutsetning for dannelsesprosessen og identitetsutviklingen frem mot det myndige menneske.

[...] Man kan bare utvikles som menneske ved at man har et rom der man kan føle seg fri fra å måtte stå til ansvar for hva man gjør eller sier overfor ytre, ukjente kontrollører. Den offentlige samtale i et fritt samfunn har sitt utgangspunkt i slike fri og utvungne prosesser, den springer frem fra den beskyttede privatsfære. [...]

Tendensen til utvisking av skillet mellom den private og den offentlige sfære innebærer på den ene side en offentliggjøring av det private, og på den annen en privatisering av det offentlige. Det første henspiller på den skade utviskingen kan få for dannelsesprosessene i privatsfæren, slik som antydnet ovenfor. Det annet henspiller på den skade utviskingen kan få for den offentlige kommunikasjonen. [...] Dette er ... skadelig ikke bare fordi det bryter med en rett til privatliv, men fordi den korrupperer den offentlige samtale slik at denne ikke kan fungere etter forutsetningen, men forfaller til sladder.

Ytringsfriheten, slik den er nedfelt i Grunnloven § 100, legitimerer derfor ikke at mediene ubetinget kan trenge inn i den private sfære. Men mediene rapporterer ofte om hendelser som finner sted i den private sfære, eller om hendelser der den som er omtalt, er en privat (i motsetning til offentlig) person.

Enkelte personer befinner seg mer i offentlighetens søkelys enn andre. Politikere, kunstnere, idrettsstjerner, såkalte «kjendiser», og fremtredende embetspersoner omtales gjerne som «offentlige personer». Men også offentlige personer har krav på et privatliv.

Skjæringsflatene mellom en privat og offentlig sfære, og en privat og offentlig person kan illustreres med nedstående firefelts-skjema (gjengitt etter innspill til personvernkommissjonen fra presseforskeren Svein Brurås):

	Privat sfære	Offentlig sfære
Privat person	«Sjalusien ødela ekteskapet vårt» Hvordan skal mediene forholde seg til privatpersoner som <i>ønsker</i> oppmerksomhet om sitt privatliv?	«Mann skadet i bussulykke» Hvor nærgående kan ulykkes- og kriminaljournalistikk være uten å krenke privatlivet til de som er involvert?
Offentlig person	«Statssekretær havnet i fyllarresten» Også offentlige personer ruser seg, rammes av sykdom, inngår og bryter relasjoner, etc.	«Ministeren åpnet ny vei» Uproblematisk.

Privat sfære, privat person

Vi ser ofte i mediene eksempler på hvordan mange, og spesielt kjendiser, bevisst bruker opplysninger fra deler av sin private sfære for å få offentlig oppmerksomhet, eller for å oppnå andre ting. Mediene har også en egen interesse av å bruke slik informasjon. Når de samme personene ikke ønsker åpenhet om andre deler av sitt privatliv oppstår det lett konflikter med mediene. I samband med en rettssak om privatlivets fred spissformulerte daværende sjefredaktør i Se og Hør, Knut Haavik, denne konflikten på følgende måte «Når vi blir invitert til bryllupet, dekker vi også skilsmissen» (Apeland og Holshage 1992). Retten var ikke enig i at fordi en person i en kontekst hadde gitt tilgang til sitt privatliv, så

åpnet dette opp for at pressen hadde rett til å dekke andre sider ved privatlivet. Se og Hør tapte saken (RG 1995:1145).

De nye tilbud som digitaliseringen har skapt, gir i tillegg den enkelte nye muligheter til selv å formidle deler av den private sfære ut i det offentlige rom. Det skjer gjennom såkalte nettsamfunn, og gjennom privatpersoners egne kanaler av ulike slag, som blogger og fotoalbum. Mye av det materialet som legges ut kan være av privat karakter og ikke beregnet for offentlig innsyn. Det finnes mange eksempler på at både legeerklæringer, flatfyll-fotografier, opptak med skjult mikrofon etc. er lagt ut på nett tilgjengelig for alle som måtte finne det. Mange er øyensynlig ikke bevisste på at når materiale er lagt ut på nett, så har man ikke lenger kontroll over spredningen eller bruken av det. Nettsamfunnet *patientslikeme.com*, som drives av en organisasjon som beskriver seg selv som ett «non-profit biotechnology laboratory» inviterer sine medlemmer til å laste opp diverse personopplysninger som detaljerte diagnoser, sykejournaler, personlig sykehistorie, og familiehistorie. Disse blir så gjort tilgjengelig for eksterne samarbeidspartnere, for eksempel forskningsinstitusjoner og legemiddelindustri, og publisert på Internett. Mange pasienter gjør dette, noen av dem legger også ut fullt navn og bilde, eller andre opplysninger som gjør dem identifiserbare. I hvilken grad skal *samfunnet* (gjennom rettsapparatet og forvaltningsorganer) kunne gripe inn å beskytte mennesker som selv legger ut egne sensitive personopplysninger mot seg selv?

Når et medium bretter ut forhold fra den private sfære på en måte som opplagt griper inn i integriteten til den omtalte, er da samtykke fra vedkommende en tilstrekkelig god grunn til å sette vedkommendes personvern til side? I hvor sterk grad plikter *mediene* å beskytte mennesker mot seg selv?

Hva om det er barn involvert? Juridisk sett har foreldre rett til å gi samtykke på vegne av mindreårige barn i de fleste anliggender. Men bør foreldre også ha rett til å krenke eller sette til side barnets personvern? Bør ansiktene sladdes når mediene publiserer pressebilder der barn er til stede i bilderuten?

Særlig problematisk blir det gjerne når en av partene i en barnevernssak eller barnefordelingstvist ønsker å bruke mediene til å fremme sin sak. Slike saker blir spesielt problematisk fordi det er barn som står i sentrum.

Erfaringene så langt viser at dette er et område som det er vanskelig å lage gode kjøre-regler for. Hver sak må gjerne vurderes individuelt. Dette krever en spesiell aktsomhet fra alle parter og ikke minst mediene. En kritisk offentlig debatt rundt medienes rapportering fra privatlivet og større bevissthet omkring de etiske retningslinjer som angår rapportering fra den private sfære bør bidra til å styrke personvernet.

Privat sfære, offentlig person

Som vi utdyper i kapittel 2, der vi beskriver rettspraksis på området, er uttrykket «allmenn interesse» et nøkkelbegrep når det gjelder medier og personvern. I forhold som mangler allmenn interesse, ser vi flere eksempler på at det anses rettsstridig ikke å respektere den

omtaltets rett til privatliv. I saker som handler om forhold av allmenn interesse, er det mer sannsynlig at personvernet må vike for ytringsfriheten.

Hva er det så som definerer hva slags forhold i den private sfære som er av «allmenn interesse» og dermed legitimt kan publiseres i mediene? Ifølge Kyrre Eggen (presentasjon for kommisjonen; sml. Eggen 2002 avsnitt 12.4.3.3) er det når forholdet tilfredsstillende minst ett av disse fire kriteriene:

- Når det belyser habilitet.
- Når det belyser eller begrunner maktutøvelse.
- Når det belyser manglende samsvar (diskrepans) mellom utøvelse av makt og egen atferd («diskutabel» ifølge Eggen).
- Når det belyser personlig egnethet til å utøve makt («mer diskutabel» ifølge Eggen).

Videre viser rettspraksis fra EMD (og i økende grad norske domstoler) at verdivurderinger/meningsyttringer («value judgments») om offentlige personers personlige egenskaper nyter betydelig beskyttelse under retten til ytringsfrihet, selv om slike meningsyttringer er grove og krenker æresfølelsen til den person som omtales (Eggen 2002 del IV).

Skal norsk rettspraksis på dette området endres, må sannsynligvis straffebestemmelsene vedrørende ærekrenkelser endres i skjerpene retning. Justisdepartementet har engasjert Bjørnar Borvik ved Universitetet i Bergen til å skrive en utredning i anledning av et ønske om å endre bestemmelsene om ærekrenkelser hvor intensjonen er nettopp det motsatte; å lempe på reglene slik at bare grove krenkelser av æresfølelsen og omdømme skal kunne medføre straff (blant annet i tråd med anbefalinger fra Ytringsfrihetskommisjonen). Utredningen til Borvik (*Utredning om det strafferettslige og sivilrettslige vernet mot ærekrenkelser. Forslag til lovbestemmelser i straffeloven 2005 og tvisteloven* – heretter omtalt som «høringsnotat») er sendt ut på høring fra Justisdepartementet (Borvik 2008b). Lovforslaget i høringsnotatet er ment å gi et mer dekkende uttrykk for rettstilstanden slik den er fastlagt i avgjørelser fra EMD. Lovforslaget legger ikke opp til en skjerping av ærekrenkelsesbestemmelsene. En slik skjerping vil kunne komme på kant med EMDs rettspraksis. Personvernkommisjonen mener at en skjerpelse heller ikke er ønskelig fordi det vil gå ut over ytringsfriheten og muligheten til å utsette offentlige personer for kritikk.

Offentlig sfære, privat person

Denne kombinasjonen er særlig problematisk innenfor ulykkes- og kriminaljournalistikken, og reiser mange av de samme spørsmål som reportasjer fra den private sfære. Personvernkommisjonen tror at styrking av bevisstheten rundt yrkesetiske retningslinjer kan styrke personvernet på dette området.

2. REGULERING

Forholdet mellom mediene og personvern er i dag regulert på flere måter. De viktigste nevnes punktvis nedenfor.

- Gjennom lover, forskrifter og internasjonale konvensjoner.
- Gjennom rettspraksis.
- Gjennom forvaltningspraksis.
- Gjennom selvregulering.
- Gjennom avtaler.
- Gjennom allmenmoralen.

I dette kapitlet går vi først skjematisk gjennom noen av de mest sentrale bestemmelsene i norsk rett som regulerer personvernet i forhold til mediene. Personvernkommissjonen vil i sin hovedrapport gjøre grundigere rede for den rettslige reguleringen av personvernområdet; her er det bare gitt en kortfattet oversikt.

Lover, forskrifter og internasjonale konvensjoner blir tolket gjennom rettspraksis, nasjonalt og internasjonalt. Vi har i dette kapitlet tatt med noen særlig sentrale avgjørelser i Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og Norges Høyesterett som angår personvern og medier.

I Norge suppleres rettspraksisen på personvernområdet med forvaltningspraksis, og da særlig gjennom vedtak i Datatilsynet og Personvernemnda. Vi vil derfor oppsummere en del sentrale avgjørelser på området.

Norske medier driver en utstrakt selvregulering av personvernområdet gjennom Pressens Faglige Utvalg (PFU). Nedenfor drøftes denne selvreguleringen og den sammenlignes med tilsvarende selvregulering i Storbritannia og Sverige.

I den senere tid har vi sett at ulike aspekter ved individers personvern stadig hyppigere reguleres gjennom eksplisitte avtaler som inngås mellom tjenestetilbydere og brukere av ymse informasjonstjenester. Det er særlig «nye» nettbaserte medier som benytter seg av denne formen for regulering.

Til sist ønsker personvernkommissjonen å gjøre et poeng ut av at i tillegg til de overnevnte, mer eller mindre formelle instrumentene for regulering, så gjenstår det et felt som ikke reguleres av noe annet enn det vi i mangel av et bedre begrep vil kalle «allmenmoralen». Personvernkommissjonen vil peke på at i mange tilfelle kan det være vanskelig å regulere personvernfeltet ved hjelp av formelle instrumenter, og der er det allmenmoralen som gjenstår.

Lover, forskrifter og internasjonale konvensjoner

En sentral lovbestemmelse i norsk rett som regulerer forholdet mellom personvern og medier er Grunnloven § 100, om ytringsfriheten. En tilsvarende grunnlovsbestemmelse om

personvernet finnes ikke. Siden begge rettigheter er svært viktige i en rettsstat ønsker personvernkommissjonen å utrede eventuell grunnlovsfesting av personvernet. Et slikt arbeid er igangsatt, men resultatet foreligger ikke i skrivende stund. Personvernkommissjonen vil komme tilbake til spørsmålet i den endelige rapporten.

Sentralt er også EMK, som er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettighetsloven.

Personvernet omtales i EMK art. 8, der første ledd lyder:

Enhver har rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse.

Bestemmelsen pålegger en stat å ha lover som verner privatlivets fred og som verner den enkelte mot å få sin integritet og ære krenket – både av offentlige myndigheter og private aktører. Plikten omfatter også at det må finnes lover som regulerer innsamling, forvaltning og spredning av personopplysninger (jf. videre Schartum og Bygrave 2004, ss. 96-97).

Retten til ytringsfrihet er nedfelt i EMK art. 10, som blant annet fastslår:

Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser.

Ytringsfriheten, slik den er definert i EMK art. 10, er primært en forpliktelse som innebærer at staten skal avholde seg fra å hindre, eller straffe, fri spredning av tanker og ideer. I mange av avgjørelsene fra EMD (jf. nedenfor) har domstolen kommet til at bestemte stater ikke har fulgt opp denne forpliktelsen.

Men en stat har også en forpliktelse til, gjennom et formålstjenlig lovverk, å beskytte ytringsfriheten mot inngrep fra enkeltpersoner eller institusjoner. En begrensning av ytringsfriheten kan være at noen som gir uttrykk for sine meninger i etterkant utestenges fra yrkeslivet, eller møtes med andre sanksjoner.

I den norske Grunnloven, som ble revidert i 2004 som følge av innstillingen fra Ytringsfrihetskommisjonen (NOU 1999: 27), er det i tredje ledd gitt et spesielt sterkt vern for «frimodige ytringer». Bestemmelsen gir vern mot inngrep i ytringsfriheten både fra offentlig myndighet og fra private (f.eks. arbeidsgivere, foreninger mv.):

Frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand ere Enhver tilladte. Der kan kun sættes slige klarlig definerede Grændser for denne Ret, hvor særlig tungtveiende Hensyn gjøre det forsvarligt holdt op imod Ytringsfrihedens Begrundelser.

Samtidig fikk Grunnloven § 100 også et sjette ledd – det såkalte infrastrukturkravet:

Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig Samtale.

Om dette heter det i innstillingen til ny § 100 (Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 61):

Kravet innebærer at staten aktivt skal medvirke til at individer og grupper har en faktisk ytringsmulighet. Statens oppgave utvides i 6. ledd fra passivt å avstå fra inngrep til aktivt å sikre

borgernes ytringsmulighet. Infrastrukturkravet innebærer en forpliktelse til å legge til rette for kanaler og institusjoner og for en åpen og opplyst offentlig samtale, kort sagt et overordnet statlig ansvar for oppbyggingen av et offentlig rom.

Selv om personvern og ytringsfrihet er tungtveiende hensyn er de ikke absolutte rettigheter. Dette kommer til uttrykk i både EMK art. 8 annet ledd og EMK art. 10 annet ledd. Sistnevnte, om ytringsfriheten, lyder:

Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.

Artikkel 8 annet ledd, om rett til privatliv m.v., lyder:

Det skal ikke skje noe inngrep av offentlig myndighet i utøvelsen av denne rettighet unntatt når dette er i samsvar med loven og er nødvendig i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, offentlige trygghet eller landets økonomiske velferd, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.

Disse bestemmelsene innebærer med andre ord at ingen av rettighetene gjelder ubetinget.

Personopplysningsloven regulerer i utgangspunktet all behandling av personopplysninger. For mediefeltet finnes det imidlertid et viktig unntak fra lovens virkeområde i § 7. Bestemmelsen sier at behandling av personopplysninger som utelukkende skjer for kunstneriske, litterære eller journalistiske, herunder opinionsdannende formål, i hovedsak faller utenfor personopplysningslovens anvendelsesområde. Unntaket er tatt inn av hensyn til ytringsfriheten. Personopplysningsloven kommer derfor i liten grad til anvendelse når det er mediene som behandler personopplysninger. Dette gjelder også de nye mediene, som blogger og nettsamfunn, i den utstrekning disse har kunstneriske, litterære eller journalistiske, herunder opinionsdannende, formål.

Forholdet mellom mediene og personvernet reguleres således i større grad av andre lover, i første rekke straffeloven, der de viktigste bestemmelsene er § 390 (vern av privatlivets fred), § 390a (vern mot plagsom opptreden) og §§ 246-254 (ærekrenkelser).

I åndsverkloven § 45c er det tatt inn en personvernbestemmelse som handler om retten til eget bilde. Hovedregelen er at bilder av en person ikke kan gjengis eller vises offentlig uten at den avbildede har samtykket. Bestemmelsen angir imidlertid en del eksplisitte unntak fra dette vernet, for eksempel for bilder som har aktuell og allmenn interesse, for bilder som gjengir forsamlinger eller folketog i friluft, eller bilder der den enkelte person «er mindre viktig enn hovedinnholdet i bildet».

Unntakene som listes opp i åndsverkloven § 45c og unntaket fra personopplysningslovens virkeområde som nevnt ovenfor innebærer i praksis at «normal» fotojournalistikk kan publiseres på papir og på nett uten samtykke fra de som er avbildet. Dette fordi formålet

med virksomheten utelukkende er journalistisk eller opinionsdannende, og videre fordi bildene viser personer eller situasjoner som av ulike grunner befinner seg i nyhetsbildet, og som derfor kan sies å ha «aktuell og allmenn interesse», eller fordi de viser større forsamlinger eller oversiktsbilder der enkeltindividet ikke er i hovedmotivet.

Ansvar og ansvarsavskjæring

Uklare ansvarsforhold eller manglende ansvar i forbindelse med krenkelse av personvernet, kan få betydning for ivaretagelse av de rettighetene som følger av personvernet. Derfor ønsker vi å se nærmere på hvordan det forholder seg med strafferettslig og sivilrettslig ansvar i mediene, herunder også hva som fritar for ansvar (ansvarsavskjæring).

Både strafferetten og sivilretten har generelle regler om hvem som kan gjøres ansvarlig for ulovlige ytringer. I tillegg finnes det særlige ansvarsregler innenfor spesifikke områder. I noen tilfeller – som for teknisk medvirkning til produksjon av trykt blad og tidsskrift – er kretsen av mulige ansvarlige redusert. I andre tilfeller – som når det gjelder det særlige redaktøransvaret – er det pålagt større ansvar enn det som ellers ville følge av den generelle ansvarslæren.

I norsk rett finnes det en særlig bestemmelse om redaktøransvar i straffeloven § 431. I straffelovens forstand er redaktøren den som treffer avgjørelser om skriftets innhold, uavhengig hva slags benevnelse vedkommende har, se straffeloven § 436.

Redaktøren er strafferettslig ansvarlig for det bladet trykker dersom innholdet er av en slik karakter at det ville ha pådratt redaktøren ansvar etter en annen lovbestemmelse om han hadde kjent innholdet. Eksempelvis er redaktøren ansvarlig for publisering av et ærekrenkende leserinnlegg på tross av at han ikke har lest det før offentliggjøring. Dersom han var kjent med innholdet, vil han kunne straffes direkte etter bestemmelsene om ærekrenkelser, eventuelt for medvirkning. Redaktøren er ikke ansvarlig dersom han kan bevise at han har iverksatt tilstrekkelige tiltak for å føre kontroll med innholdet i teksten, herunder utarbeidet rutiner og retningslinjer som skal gjøre medarbeidere i stand til å vurdere om publiseringen er i samsvar med norsk rett. Eventuelt ansvar må således forankres i lovgivningen for øvrig. Det samme gjelder for publikasjoner uten redaktør.

Redaktøransvaret gjelder i utgangspunktet for «blad eller tidsskrift», jf. straffeloven § 431. Per i dag er det ikke avklart i hvilken grad det gjelder et redaktøransvar for publikasjoner på Internett, jf. Ot.prp. nr. 19 (2007-2008) (*Om lov om redaksjonell friidom i media*), s. 9.

Noen av de norske bestemmelsene som rammer ulovlige ytringer (som for eksempel ærekrenkelser eller rasistiske ytringer) kan også ramme noen av de som medvirker til spredning av ytringen. Dette innebærer at andre enn den opprinnelige ytrer og redaktøren kan gjøres strafferettslig eller sivilrettslig ansvarlig for å medvirke til spredning av slike ytringer. Et slikt medvirkeransvar kan typisk være aktuelt i de tilfellene hvor det ligger ulovlig informasjon fra tredjepart hos en tjenesteyter eller distributør. Imidlertid er det ikke definert noe medvirkningsansvar for krenkelser av privatlivets fred i straffeloven § 390.

For ivaretagelse av de rettighetene som følger av personvernretten er det viktig at det ikke er uklart hvem som er rett adresse for en klage på en krenkelse, hvem som har mulighet og myndighet til å gripe inn mot en krenkelse, og hvem som kan stilles til ansvar for rettsstridige krenkelser. Av den grunn mener personvernkommissjonen at spørsmål om ansvar og ansvarsavskjæring, herunder medvirkningsreglene bør klargjøres bedre enn i dag, særlig med tanke på «nye» medier og de ulike aktører som bidrar til produksjon og distribusjon av innhold på disse mediene.

Når det gjelder medvirkeransvaret som kan gjøres gjeldende for distributører og tjenesteytere er det i ehandelsloven tatt inn en egen ansvarsavskjæringsbestemmelse som harmoniserer loven med EU-direktiv 2003/31/EF («ehandelsdirektivet») og som gjelder for «informasjonssamfunnstjenester» («information society services»). Dette uttrykket er definert i ehandelsloven § 1 annet ledd (i samsvar med definisjonen i ehandelsdirektivet). Bing (2008, ss. 207-211) og Bainbridge (2007, s. 408) drøfter også dette begrepet. Bing beskriver definisjonen som «komplisert», mens Bainbridge sier at den er «far from clear». En type tjeneste som det er rimelig klart faller inn under definisjonen av «informasjonssamfunnstjeneste» er når en teknisk operatør (tjenesteyter) mot betaling stiller teknisk infrastruktur (datamaskiner og Internett) til disposisjon for en annen (tjenestemottaker) for lagring og publisering av informasjon på vegne av tjenestemottaker. Mer uklart er det imidlertid om hvorvidt aggregatortjenester, søketjenester, hyperlenketjenester, debatttjenester, etc. omfattes av begrepet.

Ehandelsloven § 18 slår fast at en tjenesteyter bare kan straffes for lagring av ulovlig informasjon eller medvirkning til ulovlig virksomhet ved lagring av informasjon, dersom han har utvist forsett. Det følger av rettspraksis og juridisk teori at forsett foreligger dersom handlingen er tilsiktet eller dersom gjerningsmannen har regnet følgen som sikker eller overveiende sannsynlig. For erstatningsansvar er det krav om forsett eller grov uaktsomhet. Samme paragraf sier videre:

Tjenesteyteren er i alle tilfelle straffri eller fri fra erstatningsansvar dersom han uten ugrunnet opphold treffer nødvendige tiltak for å fjerne eller sperre tilgangen til informasjonen etter at forsettet eller den grove uaktsomheten etter første ledd forelå.

I forarbeidene til ehandelsloven er det redegjort nærmere for når rettsvillfarelse (med hensyn til om ytringen er ulovlig eller ikke) fritar for ansvar. Departementet uttaler at «nettverten som teknisk formidler står i en slik posisjon at det ikke er grunn til å anvende rettsvillfarelsesnormen for strengt», se Ot.prp. nr. 4 (2003-2004) (*Om lov om endringer i lov om visse sider av elektronisk handel og andre informasjonssamfunnstjenester (ehandelsloven)*) s. 27. På samme sted uttaler departementet:

Dersom nettverten foretar en aktsom vurdering av den aktuelle informasjonen, bør han kunne påberope seg ansvarsfrihet. Tilsvarende også om nettverten har henvendt seg til kompetente organer, som f.eks. Nettnemnda, dersom nettverten selv mangler den nødvendige juridiske kompetanse på området.

Disse bestemmelsene i ehandelsloven er spesifikke ansvarsavskjæringsregler som avgrensar ansvaret for tilbydere av informasjonssamfunnstjenester. Men fordi bestem-

melsene gjør tjenesteyterens ansvarsfrihet betinget av at tilgang til informasjon fjernes eller sperres, har enkelte tjenesteytere rutinemessig valgt å sperre tilgangen til informasjon fra det øyeblikket de mottar en bekymringsmelding som påstår at informasjonen innebærer en ulovlig ytring, og på den måten overprøver en ansvarlig redaktørs redaksjonelle suverenitet. Et eksempel på dette er teletilbyderen Imbera, som i februar 2008 grep inn i det redaksjonelle innholdet til nettstedet til Human Right Services, og fjernet flere artikler fra forsiden som omhandlet karikaturene av profeten Muhammed (Knudsen 2008).

Praksisen på dette området varierer fra tjenestetilbyder til tjenestetilbyder, men det kan virke som enkelte, og da særlig mindre tjenestetilbydere uten erfaring og redaksjonell kompetanse med hensyn til å vurdere lovligheten av kontroversielt innhold, rutinemessig vil iverksette sperring dersom en partsrepresentant påstår at en ytring kan medføre straff eller erstatning, uten å foreta en selvstendig redaksjonell vurdering om hvorvidt en slik påstand medfører riktighet eller ikke.

I 2002 ble ansvarlig redaktør for nettutgaven av svenske Aftonbladet dømt av Stockholm tingsrett for «hets mot folkgrupp» (rasisme). Årsaken var at det på nettavisens debattsider *Tyck* av lesere i oktober 2000 var lagt ut fire antisemittiske innlegg. Domstolen kom til at redaktøren var strafferettslig ansvarlig for innleggene.

Til forskjell fra mange av sine konkurrenter hadde Aftonbladet valgt å forhåndsredigere debattinnlegg på nettsidene. Men de som redigerte innleggene hadde slurvet, og slapp gjennom innlegg som burde vært stoppet. Jungkvist (2002) forklarer årsaken til at de rasistiske ytringene slapp igjennom forhåndsredigeringen slik:

Med det enorme antal inlägg som varje dag skickas till oss blir det med nödvändighet ett grovmaskigt nät. De flesta olämpliga inlägg sorteras bort, men det kan hända att något tar sig igenom kontrollen.

Tilsvarende grove og rasistiske ytringer har også blitt publisert på debattsidene i andre svenske og norske nettaviser som ikke forhåndsredigerer sidene (Torp og Olsen 2008). Ofte opptrer de som ytrer seg i slike debatter under fingerte eller falske identiteter. Dette har så langt ikke resultert i noen strafferettslige reaksjoner etter det Personvernkommissjonen kjenner til. Redaktøren som har det formelle ansvaret for det norske nettstedet Hegnar Online, hevder at han ved *ikke* å forhåndsredigere debattsidene er fritatt fra det særlige redaktøransvaret (Buanes 2008). Dette medfører at både grove ærekrenkelser og andre ytringer som krenker personvernet jevnlig blir publisert på Hegnar Online.

Resonnementet som redaktøren fremfører, er altså at bare dersom en nettbasert publikasjon rent faktisk forhåndsredigeres (ved at et menneske på selvstendig grunnlag eller etter instruks, treffer avgjørelser om hva som publiseres), har en slik publikasjon en redaktør og er følgelig også omfattet av det særlige redaktøransvaret. I fraværet av en slik forhåndsredigering finnes det ikke noe særlig redaktøransvar, og nettpublikasjonen har bare et alminnelig aktsomhetsansvar som innebærer at det rekkes å fjerne ulovlige ytringer i etterkant, når staben blir gjort oppmerksom på dem av brukere og lesere. Dette resonnementet har imidlertid ikke vært prøvet for norsk rett. I et forsøk på å få dette spørsmålet

rettslig prøvet har statsviter Bernt Hagtvet anmeldt Hegnar Online og dets redaktør for rasisme (ibid.) på bakgrunn av konkrete ytringer som har blitt publisert på nettstedet. I skrivende stund er det ikke kjent hvordan denne saken står.

Ytringsfrihetskommisjonen (1999) tok til orde for at ansvar og ytringsfrihet bør reguleres av en medieansvarslov for alle medier. Personvernkommisjonen vil i denne sammenhengen påpeke at for ivaretagelse av de rettighetene som følger av personvernretten bør det i enhver sammenheng være enkelt for den som er krenket å identifisere og kontakte et ansvarssubjekt som kan gjøres ansvarlig for rettstridige ytringer. Gjennom å regulere ansvarsforholdene i en egen medieansvarslov i stedet for spredt i lovgivingen tror vi dette kan avklares på en tilfredsstillende måte.

Rettspraksis

Nedenfor tar vi for oss rettspraksis fra de to mest sentrale instansene som definerer grensene mellom personvern og ytringsfrihet i norsk rett, nemlig Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) og Norges Høyesterett.

Retten til privatliv ifølge EMK art. 8 kan begrenses dersom inngrepet har et rettslig grunnlag og er nødvendig i et demokratisk samfunn for å ivareta noen nærmere angitte formål, inklusive beskyttelse av «andres rett og friheter». Dermed legges det til rette for en ordning som tillater en balansering av ulike rettigheter slik at man i en konkret situasjon kan avgjøre hvilken rettighet som skal ha forrang.

Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol

Den europeiske menneskerettighetsdomstol legger vekt på flere faktorer når den avveier personvern mot ytringsfrihet. Schartum og Bygrave oppsummerer de viktigste avveiningsmomenter slik (Schartum og Bygrave 2006, s. 74 (fotnoter utelatt)):

I avveiningen mellom hensynet til ytringsfrihet og personvern hensyn legger EMD vekt på en lang rekke momenter, deriblant ytringens karakter (er den f.eks. en verdivurdering ("value judgment") eller en faktisk påstand ("factual statement")?), ytringens form og medium (er den f.eks. audiovisuelt eller ren tekst?), ytringens kontekst (foreligger det eksempelvis et "climate of continual harrassment"?), emnet for ytringen (gjelder den f.eks. omtale av en offentlig person eller privatperson?) og ytrereens formål (har f.eks. ytreren til hensikt å fokusere på en sak av allmenn interesse eller kun å sjikanere andre?). [...] Vektlegging av momentene og deres samspill varierer naturligvis fra sak til sak. Likevel kommer det frem av EMDs praksis at det sentrale momentet er hvorvidt ytringen bidrar til en debatt av generell samfunnsinteresse. Jo mer en ytring bidrar i så måte desto mer vern vil den få på bekostning av personverninteresser.

I det følgende beskriver vi en del viktige avgjørelser som illustrerer vektleggingen og operasjonaliseringen av disse momentene i saker som angår medier.

Vern av privatlivets fred

EMK artikkel 8 oppstiller en rett til å være i fred. Denne retten omfatter blant annet en beskyttelse mot å bli fotografert eller avlyttet i private sammenhenger. Videre omfatter den beskyttelse mot å få fotografier, videoer eller lydopptak av privat karakter offentliggjort eller

brukt i uvedkommende sammenhenger. Retten til å være i fred kan dog måtte vike for sterke motstridende interesser, særlig når det gjelder å forebygge og etterforske kriminalitet, men også i forhold til ytringsfriheten.

I saken *von Hannover mot Tyskland* (dom 2004-06-24) tok EMD stilling til spørsmålet om statenes ansvar for å gi den enkelte lovbeskyttelse mot plagsom oppmerksomhet. Saken gjaldt offentliggjøring av bilder av prinsesse Caroline av Monaco, som såkalte paparazzi-fotografer hadde tatt av henne i ulike private og hverdagslige situasjoner, dvs. utenom offisielle oppdrag. Tyske domstoler hadde kommet fram til at slike bilder kunne offentliggjøres. EMD kom til at bildene var omfattet av ytringsfriheten, men at de var følsomme i forhold til den personlige integriteten. Domstolen mente derfor at en avveining mellom disse interessene måtte gjøres. Domstolen fastslo at grensen mellom ytringsfriheten og beskyttelsen av den personlige integriteten må trekkes basert på i hvilken grad bildene har allmenn interesse. Offentlige personer må tåle mer publisitet enn «vanlige» mennesker, men når den informasjon som formidles ikke bidrar til en debatt av allmenn samfunnsmessig interesse er offentliggjøringen ikke berettiget. Domstolen mente at spredningen av bildene hadde som eneste formål å tilfredsstillte nysgjerrigheten hos leserne med detaljer om prinsessens privatliv og at bildene ikke bidro til en debatt av «general interest». Domstolen mente derfor at det i slike tilfeller er berettiget med en innskrenking av ytringsfriheten og at avisenes kommersielle interesser måtte vike til fordel for beskyttelse av den personlige integriteten. Ifølge EMD innebærer beskyttelsen i EMK artikkel 8 at enhver person, inkludert offentlig kjente personer, skal ha en rett til å utvikles i forhold til andre mennesker uten uberettiget innblanding fra utenforstående. Tyskland ble funnet skyldig i brudd mot EMK artikkel 8 da landet ikke hadde gjort en korrekt interesseavveining etter EMK og dermed heller ikke hadde sørget for lovgivning som kunne beskytte den enkeltes private sfære i den grad som EMK krever.

Utlevering av personopplysninger

Utlevering av personopplysninger til medier, og da særlig sensitive personopplysninger, så som opplysninger om seksuell legning, sykdommer, politisk oppfatning, kriminalitet eller misbruk av rusmidler, kan innebære brudd på EMK art. 8.

Saken *Peck mot UK* (dom 2003-01-28) dreide seg om en kommune i England som hadde utplassert overvåkingskameraer. Peck, som var psykisk ustabil, var ute på natten og viftet med en kniv og ble fanget opp av kameraene. Bildene av ham ble utgitt til enkelte medier for å vise hvor effektive kameraene var til å fange opp en farlig kriminell. Peck var imidlertid ute i et meget privat ærend – han hadde tenkt å begå selvmord. EMDs avgjørelse retter seg mot kommunens utlevering av filmmateriale til medier og fastslår at dette var en krenkelse av Pecks privatliv.

I saken *Craxi (nr 2) mot Italia* (dom 2003-07-17) tok EMD stilling til en klage på at Italia ikke hadde etterforsket og straffet personer som hadde forårsaket at konfidensielle opplysninger tilfløt pressen. De konfidensielle opplysningene var utskrifter av private telefonsamtaler som hadde blitt fremlagt som bevis i en rettssak. De ansvarlige hadde ikke

gjort noe forsøk på å fjerne avsnitt med sensitive personopplysninger som var irrelevante for saken. EMD kom til at dette brøt med EMK art. 8.

Ærekrenkelser

Mange av de avgjørelsene som EMD har fattet i saker vedrørende medier, ytringsfrihet og personvern dreier seg om ærekrenkelser og vern av omdømme.

Domstolen har i flere saker uttalt at omdømme er del av retten til privatliv som EMK art. 8 oppstiller (se generelt Borvik 2008a, avsnitt 2.6.3). Omdømme er videre nevnt konkret i EMK art 10, der det sies at ytringsfriheten kan innskrenkes for å verne andres omdømme.

At omdømme er omfattet av art. 8 framgår for eksempel av saken *Radio France og andre mot Frankrike* (dom: 2004-03-30), der EMD legger følgende til grunn:

The Court would observe that the right to protection of one's reputation is of course one of the rights guaranteed by Article 8 of the Convention, as one element of the right to respect for private life.

Saken handlet om nyhetsbulletiner fra en radiostasjon som refererte påstander fra et annet medium om at en prominent fransk politiker hadde bistått tyskerne med deportasjon av franske jøder under krigen. I de korte bulletinene ble det referert til et intervju med den omtalte politikeren, men ikke opplyst om at denne i nevnte intervju benektet beskyldningene. Radiostasjonen ble i fransk rett dømt for ærekrenkelser, og denne dommen ble klaget inn for EMD. Sistnevnte kom til at dette ikke brøt med EMK art. 10.

Det er lite tvilsomt at EMK art. 8 innebærer at stater som har sluttet seg til EMK er forpliktet til å vedta lover som beskytter den enkelte mot ryktespredning, injurier eller andre former for nedsettende omtale. Det er derimot fortsatt uavklart hvordan slike lover skal tolkes i saker der slik omtale har, eller kan ha, allmenn interesse, eller hva som er å anse som en straffbar ærekrenking og hva som er en ren meningsytring. Det er videre uavklart hvorvidt *æresfølelsen* har et selvstendig konvensjonsrettslig vern etter EMK artikkel 8 (jf. Borvik 2008b, avsnitt 2.1.3; sml. Borvik 2008a, avsnitt 2.6.2).

De siste års rettspraksis fra EMD, og ikke minst det faktum at Norge har fått flere fellende dommer mot seg i klagesaker vedrørende EMK art. 10, har bidratt til at norske myndigheter ønsker å endre på de norske reglene om ærekrenkelser. Borvik (2008b) skriver:

Disse dommene fra EMD virker selvsagt også inn på handlingsrommet til den norske lovgiveren og de norske domstolene. Ytringsfrihetskommisjonen tok i NOU 1999:27 på s. 114 til orde for å bygge ned det rettslige vernet mot ærekrenkelser, noe departementet på generelt grunnlag sluttet seg til i St.meld. nr. 26 (2003–2004) på s. 49.

I sin rettspraksis i saker som handler om ærekrenkelser har EMD fokusert på graden av allmenn interesse. Når en sterk allmenn interesse gjør seg gjeldende må det krav som enkeltpersoner har for beskyttelse av sitt rykte og sitt privatliv vike. En slik allmenn interesse er hensynet til den frie politiske debatten som må gi rom for kritikk av personer i

framtrædende roller i politikken, samfunnslivet og forretningslivet, også i spørsmål som angår deres atferd og moral i andre og tidligere sammenhenger.

Når det gjelder spørsmål om offentliggjøring av opplysninger om personlige forhold anser EMD det slik at folk som innehar offentlig embete eller som selv velger offentlighetens rampelys, må regne med å bli gjenstand for mer nærgående oppmerksomhet enn folk i alminnelighet. EMD har blant annet behandlet spørsmål om offentliggjøring av fotografier, lønnsopplysninger og konfidensielle helseopplysninger som handlet om kjente personer og kommet til at publiseringen må tillates av hensyn til allmenn interesse.

På bakgrunn av dette har EMD i flere tilfeller overprøvd avgjørelser av nasjonale domstoler som har dømt medier for ærekrenkelser. Ett eksempel er *Lingens mot Østerrike* (dom 1986-07-08). Lingens ble bøtelagt etter østerriksk lov for å ha satt på trykk flere svært negative karakteristikker av den Østerrikske kansleren, som «umoralsk» og lignende. Bakgrunnen for boten var at Lingens ikke kunne føre sannhetsbevis for sine påstander, noe som var påkrevet etter østerriksk lov. EMD kom til at det var nødvendig å skille mellom fakta og verdivurderinger/meninger. Lingens ytringer var verdivurderinger. Vurderinger er subjektive og kan ikke bevises, og dermed var det galt av rettsapparatet i Østerrike å kreve sannhetsbevis for påstandene. EMD fastslo videre at politikere har rett til beskyttelse mot ærekrenkelser, men at de sammenlignet med mange andre er nødt til å tåle langt skarpere vurderinger av sin person og moral.

EMD har også behandlet flere saker som faller utenfor den politiske arena, der journalister eller enkeltpersoner gjennom avisartikler eller på annen måte har gått ut med påstander om uregelmessigheter i offentlig virksomhet eller varslet om klanderverdige forhold, og på grunnlag av dette blitt dømt for ærekrenkelser. Gjennomgående for disse sakene er at EMD har kommet til at dommene strider med EMK art. 10 og ytringsfriheten dersom påstandene har omhandlet forhold av allmenn interesse og vært tilstrekkelig dokumentert.

For eksempel i saken *Bergens Tidende mot Norge* (dom 2000-05-02) hadde Bergens Tidende skrevet en serie artikler om en plastisk kirurg som ifølge avisen feilbehandlet sine pasienter. Norges høyesterett kom til at avisen var skyldig i ærekrenkelser, og tilkjente legen erstatning. Høyesterett uttalte at direkte feilaktige faktiske opplysninger av negativ karakter vil måtte betraktes som ærekrenkelser, og anså det ikke som unnskyldende at avisen bare gjentok en annens beskyldninger. EMD kom imidlertid til at i denne saken gikk allmennhetens interesser av å få vite om mulig feilbehandling foran legens interesse i å beskytte sitt omdømme, og at journalisten var i god tro når han videreformidlet de feilaktige faktiske opplysningene. Domstolen la vekt på at det dreide seg om helsespørsmål av betydning for offentligheten og at forholdet således ikke var en sak mellom de involverte personer og legen alene. Et større fokus på enkeltpersoner kan således aksepteres dersom saken gjelder forhold av allmenn interesse. Det fremheves av domstolen at EMK artikkel 10 også verner ytringer som kan virke fornærmende, sjokkerende eller urovekkende.

I saken *White mot Sverige* (dom 2006-09-19) hadde White i artikler i to svenske aviser feilaktig blitt anklaget for å være delaktig i mordet på Olof Palme. White saksøkte, men svensk rett ga ham ikke medhold. White fikk da EMD til å vurdere om svensk lovgiving ga god nok beskyttelse mot spredning av ærekrenkende rykter. EMD fant imidlertid at det samlede bildet som avisene hadde formidlet var balansert og at den allmenne interesse i denne saken måtte veie tyngre enn hensynet til Whites omdømme.

I saken *Radio Twist, A.S. mot Slovakia* (dom 2006-12-19) kom EMD til at publisering av en telefonsamtale mellom en statssekretær og en minister som var tatt opp på ulovlig vis var vernet av ytringsfriheten, fordi samtalen dreide seg om forhold av allmenn interesse.

I saken *Tønsberg Blad AS og Haukom mot Norge* (dom 2007-03-01) hadde avisen publisert en reportasje om manglende etterlevelse av boplikt i Tjøme kommune, og i samband med dette publisert navnene på en liste over utvalgte personer som skulle kontrolleres i forbindelse med boplikt. Listen var utarbeidet av kommunen. En tidligere direktør i et stort norsk konsern befant seg på denne listen og gikk til sak med krav om mortifikasjon og oppreisning for ærekrenkende utsagn. Høyesterett mente at avisen hadde fremsatt en usann ærekrenkende beskyldning om faktiske forhold og at ytringene ikke var vernet av EMK art. 10. Det ble lagt vekt på at beskyldningen hadde begrenset allmenn interesse. Selv om vedkommende på listen var en forholdsvis kjent person presiserte Høyesterett at dette ikke innebærer at han uten videre kunne anses som en offentlig person i forhold til bopliktreglene. EMD hadde en annen oppfatning når det gjaldt spørsmålet om ytringen var av offentlig interesse. Domstolen presiserte at mulig brudd fra fremtredende personer på regler som har til hensikt å beskytte viktige offentlige interesser, i visse tilfeller kan ha allmenn interesse.

Det finnes imidlertid også avgjørelser som peker i annen retning. Vi har allerede nevnt *Radio France og andre mot Frankrike*.

I saken *Campmany y Diez de Revenga og Lopez-Galiacho Perona mot Spania* (dom 2000-12-12) ble to journalister av spansk domstol dømt til å betale erstatning for at de hadde publisert opplysninger om en intim forbindelse mellom to kjente personer og fotografier som støttet opp om disse opplysningene. EMD kom til at dommen mot journalistene ikke krenket ytringsfriheten ettersom opplysningene dreide seg om private forhold som manglet allmenn interesse.

Oppsummeringsvis kan vi konstatere at EMDs avgjørelser på dette området legger til grunn at dersom det foreligger tilstrekkelig sterke allmenne interesser for at opplysninger som svekker en persons omdømme offentliggjøres, så må beskyttelsen av privatlivet (og omdømme) i EMK art. 8 vike for ytringsfriheten i EMK art. 10. Når det ikke foreligger slike interesser, eller når pressen videreformidler usanne ærekrenkende påstander uten å være i god tro med hensyn til påstandens riktighet, er ytringsfriheten innskrenket til fordel for privatliv og/eller omdømme.

Rettspraksis fra Norges Høyesterett

Retten til eget bilde

I Rt 2001:1691, HR-2001-01445 (den såkalte «*teazer.tv-saken*») behandlet Høyesteretts kjæremålsutvalg i desember 2001 en sak som gjaldt åndsverkloven § 45c og rett til visning av fotografi når ikke de avfotograferte hadde gitt sitt samtykke til dette. Gjengivelsen hadde skjedd på et nettsted (*teazer.tv*), som markedsfører seg selv som et pornografisk nettsted. På nettstedet var det lagt ut et bilde av to tidligere deltagere i et tv-program, tatt under et moteshow i Oslo. Kjæremålsutvalget kom enstemmig til at åndsverkloven § 45c forhindret at bildet kunne benyttes uten de avbildede personenes samtykke. Kjæremålsutvalget begrunnet dette i at hensynet til ytringsfriheten (jf. Grunnloven § 100 og EMK art. 10) ikke tilsa noen innskrenkende tolkning av åndsverkloven § 45c litra a («avbildningen har aktuell og allmenn interesse») i forhold til den aktuelle bruk. I dommen heter det:

Det nærmere innhold i bestemmelsen må fastlegges ved en interesseavveining der i første rekke allmennhetens informasjonsbehov veies mot den avbildedes interesse i vern mot bruk i sammenhenger som er urimelig belastende.

Kjæremålsutvalget veier her ytringsfriheten opp mot hvor viktig ytringer er fra et samfunnsmessig synspunkt. Hvorvidt «avbildningen har aktuell og allmenn interesse» avhenger altså av to ting: «allmennhetens informasjonsbehov» (informasjon om viktige samfunnsspørsmål må komme frem i mediene) og det vern den som er avbildet skal ha mot å få sitt bilde benyttet i en krenkende sammenheng. Det forholdet at ytringen i dette tilfelle var uviktig, og at bildet ble benyttet i en pornografisk kontekst, ble utslagsgivende for den fellende dommen.

Retten til eget bilde er også drøftet i saken HR-2008-01480, som refereres nedenfor.

Vern av privatlivets fred

I Rt 2007:687, HR-2007-00823-A (den såkalte «*Big-brother-saken*») behandlet Høyesterett en sak om hvorvidt *Se og Hør* gjennom tre reportasjer sommeren 2003 rettsstridig hadde krenket privatlivets fred overfor to tidligere deltagere i fjernsynsserien *Big-brother*.

I Høyesteretts vurdering av saken sto EMDs avgjørelse i *von Hannover mot Tyskland* sentralt.

Høyesterett la til grunn at rettsstridskravet etter straffeloven § 390 må forstås slik at det samsvarer med kravene i EMK art. 8 om retten til privatliv og art. 10 om ytringsfrihet. Etter å ha tolket dommen fra EMD konstaterte Høyesterett at det helt sentrale når det gjelder vern av privatlivet er om oppslaget gir et bidrag til en debatt av allmenn interesse. Videre ble det lagt til grunn at personvernet står sterkt i forhold til ytringsfriheten ved omtale av personer som ikke har samfunnsfunksjoner. EMK art. 10 skal verne om samfunnsdebatten og demokratiet, ikke adgangen til å legge frem opplysninger om personlige forhold om privatpersoner selv om de er kjente. Høyesterett la til grunn at *Big-brother*-paret var kjente personer, men at de ikke stod for samfunnsfunksjoner. Fordi de gjennom fjernsynsserien

Big-brother hadde valgt rampelyset måtte de finne seg i nærgående omtale under sendingene og en tid etter dette, men Høyesterett mente det samme ikke kunne gjelde to år etter at sendingene var slutt og ett år etter at de hadde sluttet å la seg intervju. Retten mente videre at selv om terskelen for hva som vil være tilstrekkelig sensitivt til å rammes av § 390 vil være noe hevet for personer som hadde deltatt i et program som *Big-brother* ledet tidspunktet og innholdet i Se og Hørs første artikkel til at det innebar en klar krenkelse av privatlivets fred å skrive om et mulig samlivsbrudd mellom de to.

I dommen er det lagt til grunn at kjerneområdet for vernet etter straffeloven § 390 gjelder formidling av sanne opplysninger om personlige forhold, men at bestemmelsen også verner mot formidling av usanne opplysninger. Om betydningen av sannhet er det uttalt at:

Det sentrale for vernet er om det ligg føre ei krenking av privatlivs fred, og ikkje om opplysningane er sanne eller ikkje.

Høyesterett fant at ingen av reportasjene ga noe tilskudd til den offentlige debatten og at samtlige artikler innebar en rettsstridig krenkelse av privatlivets fred. Det ble ikke lagt noen vekt på at PFU hadde konkludert med at reportasjene lå innenfor det som er tillatt etter Vær Varsom-plakaten.

Før saken ble behandlet av Høyesterett hadde reportasjene blitt behandlet i PFU (PFU-sak 083/03). PFU fant at et oppslag om at forholdet var slutt ikke brøt med god presse-skikk. PFU fremholdt i sin uttalelse:

På den annen side finner utvalget å måtte legge vekt på at klagerne aktivt og i uvanlig sterk grad har søkt offentlighet, og selv skapt omfattende publikumsinteresse for hvordan forholdet mellom dem ville utvikle seg. Sett på denne bakgrunn anser utvalget at klagerne må tåle større og endog mer belastende oppmerksomhet omkring sitt privatliv enn mennesker som ikke har satt seg i en slik situasjon. Etter utvalgets mening har klagerne, sammen og hver for seg, selv bidratt til å skape uklarhet om forholdet.

I HR-2008-647-A (april 2008) vurderte Høyesterett igjen forholdet mellom EMK artikkel 8 og artikkel 10 i den såkalte «*Plata-saken*». Saken dreide seg om et innslag på NRK TV der en person på Plata i Oslo ble filmet mens politiet pågrep ham for kjøp av heroin.

De aktuelle opptakene i saken stammet fra politiets overvåking av Plata, og deler av dette materialet ble gjort tilgjengelig for NRK i forbindelse med en konkret politiaksjon.

Høyesterett la her avgjørende vekt på at det forelå sterk allmenn interesse i det aktuelle innslaget på NRK. Konteksten for innslaget ble tillagt stor vekt, ved at NRK hadde fokusert på den alminneliggjøringen av omsetning av narkotika som videosekvensen gir uttrykk for. Dette var et viktig innspill i en pågående debatt i samfunnet omkring nettopp dette spørsmålet.

Høyesterett viser helt konkret til at *Big-brother-saken* gjaldt en reportasje som bar preg av sladder, med tilhørende svak grad av allmenn interesse. *Plata-saken* gjaldt derimot spørsmål av samfunnsmessig betydning. Dermed forelå det et vern under ytringsfriheten.

I HR-2008-01480-A (september 2008) vurderte Høyesterett for tredje gang på kort tid forholdet mellom EMK artikkel 8 og artikkel 10 i en sak om betaling av oppreising for brudd på straffeloven § 390 og åndsverksloven § 45c i den såkalte *bryllupsfoto-saken* («Se og Hør Forlaget AS mot Lars Lillo-Stenberg og Andrine Sæther»).

Saken var foranlediget av Se og Hør sin reportasje om bryllupet mellom skuespiller Andrine Sæther og musiker Lars Lillo-Stenberg. Artikkelen inneholdt både tekst og bilder fra tiden før og etter vielsen. Paret hadde ikke samtykket til reportasjen. Paret hadde fått medhold i både Tingretten og Lagmannsretten, men Høyesterett kom med et knapt flertall til motsatt resultat.

Flertallet på tre dommere konkluderte med at det ikke forelå en krenkelse av privatlivets fred selv om det dreide seg om opplysninger som samlet sett vedrørte forhold av personlig karakter og som gjaldt privatlivet. Flertallet kom videre til at det ikke forelå krenkelse av retten til eget bilde.

I sin vurdering av om reportasjen var rettstridig sammenholdt førstvoterende saken opp mot tidligere rettspraksis fra Norge og EMD, særlig *Big-brother-saken* og *von Hannover mot Tyskland*. Det ble lagt vekt på at innholdet i reportasjen var av nøytral karakter, uten noen form for kritikk, og ikke inneholdt noe som kunne fremstå som belastende for ektefellene eller svekke deres omdømme. Dette i motsetning til i *Big-brother-saken* hvor det forelå flere reportasjer av mer invaderende karakter om det private samlivet. Det ble også fremhevet at bryllupet fant sted på et allment tilgjengelig område i tillegg til at det ble benyttet virkemidler (kor, båt etc.) som påkalte oppmerksomhet og gav det hele et spektakulært preg. Ektefellene kunne således ikke ha en forventning om at de var skjermet på noen måte.

Mindretallet i Høyesterett (to dommere) konkluderte med at reportasjen krenket det vern av privatlivet som følger av straffeloven § 390. Disse mente at selv om bryllupet skjedde på et sted hvor offentligheten i utgangspunktet har tilgang, følger det av praksis fra EMD at vernet om privatlivet også kan gjelde på steder som er offentlig tilgjengelige. Det ble fremhevet at de ytre rammene gjorde at dette bar preg av å være en privat vielses-seremoni som må betraktes som et «personlig forhold» i henhold til straffeloven § 390. I rettsstridsvurderingen ble det lagt vekt på at reportasjen ikke syntes å gi noen bidrag til samfunnsdebatten selv om den omhandlet kjente personer innenfor norsk kulturliv.

Eksemplene på rettspraksis viser at det ofte kan være vanskelig å forutsi hva utfallet av saker som gjelder forholdet mellom personvern og ytringsfrihet vil bli. Dette skyldes at det må foretas en skjønsmessig avveining av flere momenter.

Forvaltningspraksis

Forholdet mellom personvern og ytringsfrihet er også gjenstand for vurdering i forvaltningen, da særlig i saker som behandles av Datatilsynet og Personvernemnda. Kompetansen til disse organene er imidlertid avgrenset av det mandat de er gitt gjennom personopplysningsloven. Som nevnt ovenfor, er personvern langt mer enn personopp-

lysningsvern. Videre avgrenses kompetansen ytterligere av personopplysningsloven § 7. Her er det bestemt at behandling av personopplysninger som utelukkende skjer for kunstneriske, litterære eller journalistiske, herunder opinionsdannende formål, i hovedsak faller utenfor personopplysningslovens anvendelsesområde. Dette innebærer blant annet at en rekke ytringer som krenker personvernet ikke kan behandles av Datatilsynet og Personvernemnda, fordi de faller utenfor deres kompetanseområde. Eksempler på slike ytringer er foreldres kritikk av barnevernet i en form som krenker eget barns eller ansatte i barnevernets personvern, og ulike former for grov mobbing og sjikane som i tillegg har karakter av å ha kunstneriske eller opinionsdannende formål. Vi utdyper disse og andre eksempler nedenfor. Selv om slike ytringer ikke rammes av hovedbestemmelsene i personopplysningsloven, er de ikke nødvendigvis lovlige, og kan for eksempel rammes av bestemmelser i straffeloven eller i åndsverkloven.

Nedenfor nevner vi de viktigste sakene som har vært til behandling i Personvernemnda, og som omhandler forholdet mellom personvern og ytringsfrihet og tolkningen av personopplysningsloven § 7.

PVN-2005-03: Saken gjaldt et nettsted som inneholdt kritiske kommentarer til behandlingen av barnevernsaker og relaterte spørsmål. På siden var det blant annet lister over psykologer, barnevernansatte, advokater etc. som hadde hatt befatning med konkrete barnevernsaker. Disse ble fremstilt i et svært kritisk lys. To personer som ønsket sitt navn fjernet fra listen klaget saken inn for Datatilsynet. Tilsynet avviste saken med den begrunnelse at ytringene lå i grenseland mellom ytringsfrihet og personvern og henviste til at det var tvilsomt hvorvidt Datatilsynet hadde kompetanse til å gjøre inngrep i ytringsfriheten i slike tilfeller.

Personvernemnda kom til at behandling av personopplysninger på nettstedet falt inn under unntaket i personopplysningsloven § 7. Nemnda fant det klart at nettstedet representerte en virksomhet med opinionsdannende formål selv om man forsøkte å påvirke opinionen på en annen måte enn det man ville forvente for eksempel i en dagsavis. Personvernemnda presiserte at nettstedene må, i likhet med andre media, overholde og respektere bestemmelser som gjelder omtale av enkeltpersoner, blant annet bestemmelser om privatlivets fred og ærekrenkelser i straffeloven. Krav om sletting av personopplysninger på nettstedet ble således ikke tatt til følge.

PVN-2007-05: Det ovenfor nevnte nettstedet med kritisk blikk på barneverntjenesten ble også gjenstand for behandling i Personvernemnda i 2007. Denne gangen gjaldt klagesaken publisering av opplysninger om fosterforeldre. Datatilsynet fattet vedtak om at publisering av personopplysninger på dette nettstedet falt inn under unntaket i personopplysningsloven § 7. Selv om nettstedet var vurdert å ha et opinionsdannende formål i tidligere klagesak, foretok tilsynet en konkret vurdering hvor man så hen til fosterforeldres rolle i barneverntvister og deres forhold til barneverntjenesten som profesjonelle aktører. Det ble konkludert med at informasjon om disse ble publisert for å oppnå det samme som ved publisering av opplysninger om barnevernansatte, advokater etc.

Nemnda var enig i Datatilsynets vurderinger. Det var på det rene at fosterforeldrenes oppførsel, utseende etc. var kommentert på nettsiden og at dette kunne føles belastende, men dette måtte likevel sies å ligge innenfor ytringsfrihetens rammer. Personvernemnda presiserte at det ikke er ønskelig å gjøre denne formen for ytringer til gjenstand for forhåndsvurderinger, dvs. sensur.

PVN-2005-14: Saken gjaldt en klage fra en privatperson på publiserte personopplysninger på et nettsted. Siden inneholdt navn og gradering innenfor en bestemt karatestilart og var administrert av en stilartsorganisasjon. Datatilsynet gav pålegg om sletting under henvisning til at nettstedet ikke kunne karakteriseres som journalistisk virksomhet. Personvernemnda kom til at klubbens hjemmeside var omfattet av personopplysningsloven § 7 og denne bestemmelsens begrep «journalistisk formål»; og dermed unntatt slettereglene i personopplysningsloven. Klager kunne derfor ikke kreve at personopplysningene skulle slettes. Nemnda uttaler at et motsatt resultat ville medført at en person kan «redigere» historien og gjøre den ufullstendig.

PVN-2006-2: En person ønsket sine leserinnlegg på et nettbasert debattforum tilhørende en regionavis slettet. Innleggene hadde resultert i flere motinnlegg fra andre debattanter som klager opplevde som sjikanerende. I tillegg krevde vedkommende sletting av alle registreringer som var relatert til klagers navn gjennom søkemotoren Google. Klager opplevde det som krenkende at søk på vedkommendes navn også resulterte i at motinnleggende ble gjenfunnet. Datatilsynet mente at de ytringer som klager ønsket forfulgt ikke var av en slik art at personopplysningsloven kom til anvendelse. Ytringene ble ansett vernet av ytringsfriheten.

Personvernemnda kom til, i likhet med Datatilsynet, at ytringer på slike debattsider faller inn under personopplysningsloven § 7. Nemnda så det som klart at slike debattinnlegg har til formål å påvirke opinionen og diskusjonen i den alminnelige samfunnsdebatt. Det ble også lagt vekt på at ytringene var frivillig publisert på debattsiden.

Når det gjaldt det forhold at klagers debattinnlegg også var gjenfinnbart via Google, påpekte nemnda at Google indekserer og katalogiserer alle opplysninger som ligger tilgjengelig på Internettet. En regionavis kan neppe påvirke eller hindre slik indeksering.

Til dette siste vil personvernkommissjonen bemerke at Google (og andre søkemotorer) har mekanismer som legger til rette for at utgiver kan kontrollere hvordan utgivers informasjon indekseres og gjøres tilgjengelig for søk (eventuelt gjøres utilgjengelig for søk). Dette endrer dog ikke på at leserinnlegg på et debattforum utvilsomt faller inn under personopplysningsloven § 7.

Yrkesetiske retningslinjer

Yrkesetiske retningslinjer eller retningslinjer for bestemte profesjoner eller virksomheter tar utgangspunkt i allmennmoralen/folkeskikken (jf. side 29), men er i tillegg en mer systematisk gjennomtenkning av normer og verdier som gjelder for den aktuelle gruppen eller

virksomheten. Hensikten med disse er å bevisstgjøre om etiske utfordringer i feltet, gi retningslinjer for ønsket adferd og skape tillitt til utøverne og virksomheten som helhet.

Når det gjelder mediefeltet, er det pressens selvregulering gjennom Pressens Faglige Utvalg (PFU) som utgjør de yrkesetiske retningslinjene.

PFU

PFU er opprettet av Norsk Presseforbund og har syv medlemmer. Flertallet på fire kommer fra pressen, tre av dem representerer allmennheten. PFU har som formål å overvåke og fremme den etiske og faglige standard i alle typer medier.

PFU er ingen domstol, og det er ikke nødvendigvis samsvar mellom PFU og domstolene i skillet mellom rett og galt. Da von Hannover-dommen (jf. side 16) ble debattert på redaktørforeningens høstmøte 2006 kom generalsekretær i Norsk Presseforbund, Per Edgar Kokkvold, med et sterkt og kritisk utfall mot dommen. Dommen «er dårlig moralfilosofi, i verste fall politisk syensing», konkluderte han (Grimstad 2008, s. 288). I samband med Bigbrother-saken uttalte Kokkvold ifølge VGnett: «I et fritt og demokratisk samfunn må det være pressens egne organer, ikke rettsapparatet som tar stilling til hva som skal publiseres» (Ruud og Ighanian 2004).

I sin presentasjon for kommisjonen fremholdt presseforskeren Svein Brurås at det på den annen side er liten tvil om at det for mange pressefolk oppleves som pinlig og sviende å bli felt av «sine egne» i PFU. En domfellelse, som oftest i en injuriesak, vil ofte føles mindre belastende – og i noen tilfeller endog avstedkomme sympati fra kolleger der man får et oppmuntrende klapp på skulderen og kan dele en felles mening om at injurielovgivningen truer kritisk journalistikk.

PFUs avgjørelser er i første rekke normdannende. PFU tar sine avgjørelser med utgangspunkt i et eget regelverk som består av Vær Varsom-plakaten, Redaktør-plakaten og Tekstreklame-plakaten.

En person eller organisasjon som er berørt av et medieoppslag og som mener at regelverket er brutt, kan klage mediet som står bak oppslaget inn for PFU. Klagebehandlingen er gratis.

Norsk Presseforbund oppfordrer alltid partene til å snakke sammen før saken oversendes PFU. I en fornuftig dialog blir ofte misforståelser avklart, saken løst og noen tilfeller ender saken med at en beklagelse offentliggjort uten PFU-behandling. Hvert år utarbeider PFU statistikk over hvilke medier som har vært flest ganger i PFU og hvor mange fellende uttalelser de har fått mot seg. Det regnes som en belastning for et medium å komme høyt opp på denne statistikken. Følgelig er redaktører villig til å strekke seg langt for å oppnå en minnelig ordning dersom det er sannsynlig at en klage vil føre til en fellende uttalelse.

Det vil gå for langt å drøfte organiseringen av tilsvarende selvreguleringsorganer i andre land i detalj, men vi vil kort trekke fram enkelte nøkkeltall i årsmeldingene for 2007 fra britiske *Press Complaints Commission* (PCC) og svenske *Allmänhetens Pressombudsman*

(PO) sammen med *Pressens Opinionsnämnd* (PON) og sammenligne dem med tilsvarende tall fra PFU. Siden variasjonene fra år til annet er forholdsvis moderate, så mener vi at tallene fra 2007 er representative for de respektive utvalgenes praksis.

I 2007 mottok PCC 4340 klager. Av disse kom 32 til full behandling i utvalget, der 16 førte til felling og 16 til frifinnelser. I bortimot halvparten av klagen endte det med en minnelig ordning uten behandling i utvalget. Resten ble enten avvist, lå utenfor mandatet, eller ble behandlet administrativt, fordi sekretariatet mente at de ikke stred mot god presseskikk.

I 2007 mottok PO i fjor 313 klager. Samme år ble 273 klager «avskrevet» av PO, og 44 videresendt for behandling i PON¹. Samme år behandlet PON 113 saker, der 38 var videresendt fra PO og 75 var ankesaker). Av disse kom 95 til full behandling, og 40 av disse endte med fellende uttalelse, 55 med frifinnende, mens resten ble avvist.

I 2007 mottok PFU 314 klager. Av disse kom 165 til full behandling. 84 av disse endte med frifinnende uttalelser, 75 med fellende uttalelser, og 6 med kritikk, som er en mildere form for felling. I 40 saker ble det inngått minnelig ordning eller de ble trukket av andre grunner.

Som det fremgår, ligger det til grunn svært ulik saksbehandling i de ulike landene. I Storbritannia er klageantallet stort og det inngås også et svært stort antall minnelige ordninger. I Sverige fungerer PO som førsteinstans slik at et stort flertall av sakene avvises administrativt. I Storbritannia kommer bare ca. 0,8 % av klagen til full behandling med uttalelse i PCC. I Sverige blir ca. 30 % behandlet av PON. I Norge er dette tallet 53 % for PFU. Når det gjelder andelen av klager som fører til fellende uttalelse er denne ca. 0,4 % i Storbritannia (PCC), 13 % i Sverige (PON), og 24 % i Norge (PFU).

Vi ser altså at andelen av klager som gis full behandling, og andelen av klagen som fører til fellende uttalelser, er vesentlig høyere i Norge enn i de to andre landene. Personvernkommisjonen har imidlertid ikke sett nærmere på disse sakene og har ikke grunnlag for å uttale seg om i hvilken grad de ulike landenes praksis er egnet til sammenlikning.

Det er ikke nødvendigvis sammenfall mellom PFUs presseetiske retningslinjer og norsk lov. I noen tilfeller er de etiske retningslinjene strengere enn jussen. Det finnes således mange eksempler på at et medium er felt i PFU, men frifunnet i retten, (og naturligvis flere eksempler på at et medium er felt både i PFU og i retten). Men det finnes bare et eksempel på at et medium er gitt medhold i PFU, men dømt i retten. Dette er den såkalte Big-brother-saken, som vi allerede har drøftet i avsnittet om norsk rettspraksis.

Her må det imidlertid bemerkes at de fleste saker føres enten for domstolene eller for PFU, ikke begge steder. Gitt at det ikke nødvendigvis er sammenfall mellom pressens yrkesetiske retningslinjer og norsk lov på personvernområdet, mener personvernkommisjonen at det er et rettsikkerhetsproblem at bare et fåtall av disse sakene blir prøvet for

¹ Når det gjelder PO og PON i Sverige, så kan klager bli liggende over et årsskifte før de videresendes/behandles, og PON slår også sammen saker. Derfor stemmer ikke antallet klager PON har mottatt med summen av «avskrevet» og «videresendt».

domstolene. Årsaken er sannsynligvis økonomisk, i og med at PFU-behandling er gratis, mens det kan være store kostnader forbundet med å få prøvet en sak for domstolene.

Det er heller ikke nødvendigvis sammenfall mellom kjennelser i domstolene og allmennmoralen (jf. side 29). Høyesterett kom til at Se og Hør holdt seg innenfor norsk lov i den såkalte bryllupsfoto-saken. Men i avisenes leserbrevspalter og i andre kommentarer fra «vanlige» mennesker er det mange negative reaksjoner på pressens fremgangsmåte (snikfotografering med telelinse) og på at bildene ble publisert uten samtykke fra de som ble avbildet.

Vær Varsom-plakaten

Norsk Presseforbund vedtok den første Vær Varsom-plakaten i 1936. Deretter gikk det 20 år før den ble revidert. Fra 1956 og frem til i dag har Vær Varsom-plakaten blitt revidert flere ganger, siste gang i november 2007. Denne jevnligte revisjonen er et uttrykk for at de presseetiske normer ikke er statiske. Endringene i samfunnet og pressen selv, journalisters oppfatning av egen yrkesrolle og publikums orientering mot nye verdier gjør av den med jevne mellomrom må revideres. Medlemmer av både Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening er forpliktet til å etterleve de etiske retningslinjene i Vær Varsom-plakaten.

Redaktør-plakaten

Redaktør-plakaten er en frivillig avtale mellom Mediebedriftenes Landsforening og Norsk Redaktørforening.

I Redaktør-plakaten står det at en redaktør alltid skal ha frie mediers ideelle mål for øye. Redaktøren skal ivareta ytringsfriheten og etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjener samfunnet. Dette er ikke nødvendigvis sammenfallende med hva som tjener personvernet.

Etter forslag fra kulturminister Trond Giske og regjeringen vedtok Stortinget våren 2008 «Lov om redaksjonell fridom i media» (den trer i kraft 1. januar 2009) som lovfester det sentrale innholdet i Redaktør-plakaten. Dermed ble prinsippet om redaksjonell frihet lovfestet. I motsetning til bestemmelsene om redaktøransvar i straffeloven, er denne loven forsøkt gitt en teknologinøytral utforming og plikten til å ha redaktør omfatter periodika og kringkastere, samt «elektroniske massemedium som har tilsvarende føremål og funksjon» som periodika og kringkastere (§ 2).

Etter Personvernkommisjonens oppfatning er loven et første skritt på veien mot en bredere *medieansvarslov*, som er bedre oppdatert og tar hensyn til den teknologiske utviklingen, særlig i forhold til elektroniske massemedier. Da familie- og kulturkomiteen behandlet loven i mars 2008 ble det spesielt pekt på behovet for en avklaring på spørsmålet om redaktøren sitt ansvar i forhold til uredigerte nettdebatter. Komiteen ba departementet komme tilbake med en vurdering av dette så snart som mulig.

En bredere mediedebatt

Den offentlige mediedebatten i Norge er oppstykket og overfladisk. Den foregår gjerne i og omkring de enkelte publikasjonene, samt i bransjeinterne forum som PFU og redaktørforeningen.

Terje Angelshaug, som er leserombud i Bergens Tidende, har foreslått at Norsk Presseforbund oppretter ett seriøst nettsted der alle interesserte kan delta i en offentlig samtale om journalistikk og mediespørsmål. Her kunne redaktører, journalister, forskere, mediestudenter og -lærere, politikere, informasjonsmedarbeidere, konserndirektører, medieofre og det brede, interesserte publikum møtes til samtale. Ambisjonen er å legge opp til debatter om aktuelle saker og om mer prinsipielle, overordnede spørsmål. Personvernkommisjonen mener at arbeidet med å forbedre pressens yrkesetiske retningslinjer og dermed også personvernet vil bli styrket gjennom en bredere mediedebatt, der også andre stemmer enn profesjonelle mediefolk slipper til. Kommisjonen vil derfor oppfordre Norsk Presseforbund til å følge opp dette forslaget.

Statlig medieombud?

I boken *Norge - en diagnose* (red. Knut Olav Åmås) drøfter Ingjald Ørbeck Sørheim den norske pressen i essayet «Mediemakt uten motmakt, medieofre uten vern». Sørheim mener at det i Norge ikke finnes noen reell motmakt til pressen og at uten egne talspersoner står enkeltborgerne svakt i konflikter med mediene.

Andre profilerte samfunnsdebattanter, som Terje Angelshaug (2008), Carl Erik Grimstad (2008), og Dag Solstad har sluttet seg til kritikken av pressen og da særlig «ønsket om å tjene mest mulig penger på å tilfredsstille publikums nysgjerrighet om andre menneskers privatliv» (Solstad 2008).

Personvernkommisjonen mener det er all grunn til å være skeptisk til både mediernes makt og visse praksiser i mediene, særlig når det gjelder kriminaljournalistikk og kjendisjournalistikk, fordi det er særlig på disse områdene at personvernet utfordres.

Det må hele tiden føres en løpende diskusjon, både innenfor og utenfor mediernes rekke, om roller, ansvar og normer. Men alt kan neppe reguleres i lovs form, og derfor mener personvernkommisjonen at det er fornuftig at det finnes egne organer som forvalter en felles forståelse og håndheving av hva som er *yrkesetisk* forsvarlig medieadferd.

Personvernkommisjonen mener at PFU, slik dette er organisert som en del av Norsk Presseforbund, først og fremst er et redskap for pressen selv til å øke bevisstheten og forståelsen av en god etisk standard.

Personvernkommisjonen har observert at den engelske avisa The Guardian siden 1998 og den danske avisen Politiken siden 2001 har hatt en egen stilling med betegnelsene «reader's editor» og «lesernes redaktør». Denne redaktøren skal fungere som lesernes representant i redaksjonen. Jobben er å sikre at alle henvendelser og klager om det redaksjonelle innhold blir hørt, undersøkt, besvart og formidlet til rette vedkommende. I Norge har Bergens Tidende en lignende stilling i sin redaksjon med betegnelsen

«leserombud». Personvernkommissjonen mener at et slikt leserombud både kan bidra til å lette arbeidet med å nå fram til redaksjonen med klager på presseetiske overtramp, bidra til større oppmerksomhet omkring presseetiske spørsmål internt i redaksjonen, og synliggjøre klagemulighetene for publikum. På den annen side kan en slik egen stilling også bidra til å pulverisere det ansvaret for etiske overtramp som i dag hviler på ansvarlig redaktør. Personvernkommissjonen vil derfor ikke ta stilling verken for eller i mot at norske medier har egne «leserombud», men synes det er nyttig at det i Bergens Tidene høstes erfaringer med en slik ordning.

Avtaler

Tilbydere av ulike nettbaserte informasjonstjenester, med Facebook og Google som de fremste eksemplene, forsøker å regulere personvernfeltet gjennom eksplisitte avtaler² som inngås mellom selskapene og de som bruker selskapenes tjenester.

Disse avtalene inngås gjerne gjennom såkalt «click-wrap» (samtykke, samt at vilkårene i avtalen er gjennomlest og forstått, bekreftes ved at brukeren «klikker» med en dertil egnet innretning på en virtuell «knapp»), eller gjennom implisitt samtykke (en plakat på et passende sted informerer brukeren om at ved å gjøre bruk av tjenesten tilkjenner brukeren at han samtykker i bestemte vilkår).

Disse avtalene er ofte urimelige sett fra brukerens ståsted. Som regel innebærer de blankoavskrivning av ulike rettigheter, inklusive personvernrettigheter, og de inneholder klausuler som gir tjenesteyter rett til når som helst å endre avtalen. Etter Personvernkommissjonens oppfatning kan det stilles spørsmål ved om disse avtalene er gyldige, og vi vil oppfordre Forbrukerrådet til å gjøre en gjennomgang av avtalene knyttet til de mest populære tjenestene (eks.: Facebook, Gmail) for å vurdere lovligheten opp mot norsk lov, og hva som kan gjøres dersom disse avtalene strider mot norsk lov.

Allmenmoralen

Om vi trekker fra det som reguleres av alle de instrumentene og organene som vi så langt har omtalt, så gjenstår det fortsatt et stort rom. Dette gjenværende rommet reguleres av det vi i mangel av et bedre begrep vil kalle for allmenmoralen eller «folkeskikken».

Begrepet refererer til den mengden av normer og verdier som regulerer mellom-menneskelige relasjoner og vårt sosiale dagligliv. Dette er normer og verdier som stammer fra sed og skikk, og som vi mer eller mindre aksepterer fordi de inngår i vår oppdragelse og er en del av vår kulturarv.

Når det gjelder «nye medier», som ikke driver med journalistikk og som det ikke derfor er naturlig for PFU å forholde seg til, så finnes det knapt noen allment aksepterte systematisk begrunnede etiske retningslinjer tilsvarende PFUs yrkesetiske retningslinjer.

² Slike avtaler kan ikke erstatte preseptoriske (ufravikelige) lovregler.

Allmenmoralen/folkeskikken gjelder for disse mediene som for alle andre områder i samfunnet. Mobbing og andre former for uetisk adferd er imidlertid et voksende problem innenfor nettbaserte medier (Hinduja og Patchin 2008), og det kan virke som om nettet er mindre regulert av det vi kaller vanlig folkeskikk enn når vi kommuniserer ansikt til ansikt.

Personvernkommisjonen mener at dette bør det gjøres noe med. Det vil styrke personvernet om det arbeides videre med å utarbeide og formidle gode etiske retningslinjer for disse mediene.

3. MEDIETYPER OG MEDIEROLLER

Det mangfoldet som er oppstått i kjølvannet av digitalisering, konvergensutviklingen og den generelle utviklingen på kommunikasjonsområdet har gitt oss nye medier med ulike publiseringspraksiser. Enkelte av de nye mediene har arvet mye fra de «tradisjonelle» mediene. Mange nettaviser ligner for eksempel på papiraviser. De fylles med innhold som skapes av en profesjonell redaksjon og er styrt av en ansvarlig redaktør.

Imidlertid har de fleste nettaviser debattforum hvor avisens lesere kan slippe til med meningsytringer om aktuelle saker. I noen nettaviser behandles disse på samme måte som man behandler leserinnleggene i en papiravis. Det vil si at innlegg fra leserne gjennomgår en redaksjonell vurdering og redigering. Alle innlegg blir vurdert ut fra om det har interesse for leserne, har en form og et innhold som ikke bryter med norsk lov (eller Vær Varsom-plakaten). Dette gjøres *før* de blir synlig på nett.

I andre nettaviser publiseres alle debattinnlegg fortløpende, uten at de på forhånd gjennomgår en redaksjonell vurdering og redigering. Dette begrunnes blant annet med at nettmediet har ubegrenset med plass og at man derfor ikke trenger å avvise ytringer av plasshensyn, og at man ønsker å utnytte de mulighetene for hurtig og umiddelbar interaksjon som nettmediet gjør mulig.

Andre nettbaserte medier skiller seg enda mer radikalt fra tradisjonelle medier, ved at de utnytter de mulighetene som teknologien gir til å samle inn informasjon om sine brukere, og på det viset utfordrer de personvernet.

Gjennom såkalte «blogger» og «hjemmesider» har Internett gjort det mulig for enhver å bli sin egen utgiver, noen av disse har innhold hentet fra utgiverens privatliv, andre er mer journalistiske i sin utforming. Nye innretninger, og da særlig mobiltelefoner med innebygget videokamera og mulighet til videresending av multimediemeldinger har bidratt ytterligere til å gjøre skillet mellom privatliv og offentlighet utydelig.

Nedenfor beskriver vi disse ulike medietypene og medierollene, og peker på utfordringer særlig disse mediene skaper for personvern og personopplysningsvern.

Redigerte medier

Felles for de «tradisjonelle» massemediene er at de er *redigert*, og at de har en ansvarlig *redaktør*. Redaktøren har både ansvaret for hvordan produksjonen organiseres og som vi har sett kan redaktøren både strafferettslig og sivilrettslig stilles til ansvar for det ferdige produktet. I vår videre vurdering slår vi alle tradisjonelle massemedier sammen i en kategori som blir kalt «redigerte» massemedier.

I redigerte massemedier legges det til grunn at redaktøren har utformet en redaksjonell linje som er kjent av medarbeiderne, og som blant annet setter grenser for hvordan mediet forholder seg til stoff som krenker eller utfordrer personvernet.

Etter-redigerte medier

Mange nettaviser har, blant annet på grunn av den store mengden innlegg, ingen redaksjonell vurdering på forhånd av lesernes innlegg. I stedet tar disse nettavisene brukere og lesere til hjelp, ved at de kan varsle om «upassende innlegg». Den redaksjonelle kontrollen består av at redaksjonen griper inn i etterkant, og redigerer eller fjerner upassende innlegg fra nettet i den utstrekning man gjennom varsling eller på annen måte blir kjent med at slike foreligger. Denne redaksjonelle praksisen har vi valgt å kalle «etter-redigert».

Ansvarlig redaktør for nettutgaven av svenske Aftonbladet, Kalle Jungkvist, beskriver på denne måten forholdet mellom de tradisjonelle mediene og de nye nettmediene som debattarena:

Debatten i traditionella medier är i grunden förbehållen ett fåtal. På ledar-, kultur- och debattsidor förs en elitdebatt. På insändarsidorna väljer en redaktör ut några få inlägg som skrivs om och kortas ner. I grunden handlar det om envägskommunikation, tidningen som talar till läsarna - inte om ett brett samtal och meningsutbyte mellan läsare. Nätet har skapat helt nya möjligheter för människor att diskutera, kritisera och driva opinion. Bara på aftonbladet.se har vi dagligen publicerat i snitt 1 500 inlägg, ända upp till 6 000 om debatten varit riktigt het. (Jungkvist 2002)

Fra et personvernperspektiv kan slik etter-redigering være problematisk. I etter-redigerte medier er det i prinsippet ingen ting som hindrer en krenkelse i å bli offentlig. Selv om den fjernes i etterkant kan skaden alt ha skjedd. Gjør man det mulig å ytre seg i et slikt medium uten noen form for registrering vil det også være mulig fremsette slike krenkelser anonymt eller pseudonymt.

Generalsekretær Nils E. Øy i Norsk Redaktørforening opplyste på Personvernkommissionens mediekonferanse i februar 2008 at nær 40 % av foreningens bedriftsmedlemmer forhåndsredigerer alt brukerskapt innhold, og at ca. 65 % av de øvrige krever registrering, for eksempel epost eller mobil. Det innebærer at ca. 21 % av Norsk Redaktørforenings bedriftsmedlemmer verken forhåndsredigerer eller krever registrering.

Medier som samler brukerinformasjon

Mens kommunikasjonen mellom «tradisjonelle» medier og publikum i det alt vesentlige foregår enveis (fra mediet og til publikum), utnytter mange av de «nye» mediene den egenskapen at nettverksbasert kommunikasjon fungerer like godt begge veier.

En slik toveiskommunikasjon åpner blant annet opp for en bredere dialog, slik ansvarlig redaktør for nettutgaven av svenske Aftonbladet, Kalle Jungkvist beskriver ovenfor, men det åpner også opp for at mediet, med eller uten publikums vitende og vilje, kan hente inn og lagre de elektroniske sporene som oppstår som en bivirkning av at publikum bruker et elektronisk medium.

Som et eksempel på det siste vil vi vise til praksisene til selskapene Google og Facebook.

Selskapet Google dominerer markedet for søk etter informasjon på Internett, med en markedsandel i Norge anslått til 80-90 % (Tjersland 2007). Det er åpenbart at forretningsideen bak Google ikke er å selge tjenesten «søk» (derfor er det gratis å søke). I stedet genererer Google inntekter for sine eiere ved å selge reklame gjennom et eget system for nettreklame. Reklamen «spisses» inn mot den enkelte bruker av tjenesten ved å samle inn personopplysninger som bearbeides og foredles på ulike måter. Når du gjør et søk på Google, lagrer selskapet følgende informasjon:

- Din datamaskins unike ip-adresse.
- Nummeret på informasjonskapselen Google har lagret på din maskin³.
- Hvilke av søkeresultatene du klikker på.
- Ordet eller uttrykket du søkte på.
- Hvilken nettadresse du søkte fra.
- Tidspunkt og dato.
- Hvilken nettleser du bruker og hvilket operativsystem pc-en din har.

Google lagret tidligere slik informasjon i 2 år. Etter påtrykk fra personvernmyndigheter i EU anonymiserer Google nå ip-adresser etter 9 måneder (Fleischer et al. 2008).

I tillegg til individuelt tilpassede annonseplasseringer, er det antatt av mange at Google også selger ulike former for «business intelligence» basert på de data selskapet samler inn og foredler. Det som leveres ut er imidlertid neppe personopplysninger, men aggregerte data om ulike populasjoner.

I tillegg til den informasjonen Google samler inn i samband med søk, har Google for eksempel tilgang til samtlige sendte og mottatte epost-meldinger til brukere av tjenesten Gmail.

³ Microsoft Internet Explorer versjon 8 har en egen modus (*InPrivate*) som automatisk vil slette slike informasjonskapsler når sesjonen avsluttes.

Nok en redaksjonell praksis finner vi på ulike sosiale nettsteder eller nettsamfunn som bygges opp rundt foredling av ulike former for brukerskapt innhold, slik som Facebook, Flickr, YouTube, MySpace, Blink (Dagbladet), Nettby (VG) og Underskog.

I likhet med nettavisens brukerforum stammer innholdet på slike nettsteder fra brukerne selv. Hos noen innebærer dette rett og slett bare at brukerne tilbys en netflate der de kan realisere eget innhold. Nettstedet rolle er dels å gjøre brukernes innhold attraktivt og synlig for et så stort publikum som mulig gjennom å pakke det sammen med en infrastruktur for søk og navigasjon, dels å tjene penger på dette innholdet gjennom salg av tilknyttet reklame. Men enkelte sosiale nettsteder går enda lenger. Det mest ekstreme eksemplet i dag er Facebook.

Facebook ble startet i 2004 av Mark Zuckerberg da han var student på Harvard og har (juni 2008) cirka 79 millioner medlemmer verden over. Ifølge europasjef Blake Chandlee i McCann Worldgroup er hver fjerde nordmann (nesten 1,2 millioner) medlem av Facebook (Hagen 2008). Hvert medlem lager en profil for seg selv, knytter til seg venner, og kan dele sine aktiviteter med disse vennene. Facebook er gratis, men tjener penger på annonser.

Facebook forutsetter at man oppretter en profil på nettstedet. For å opprette denne profilen oppfordres man til å oppgi en rekke personopplysninger. Noen av disse personopplysningene (eksempelvis om politisk oppfatning og livssyn) tilhører kategorien sensitive opplysninger som det i Norge forutsettes at behandlingsansvarlige i utgangspunktet har konsesjon fra Datatilsynet for å behandle⁴.

I likhet med andre sosiale nettsteder tilbyr Facebook sine medlemmer ulike publiseringsflater der de kan legge ut tekster, fotografier, videoer, og lignende. Men i tillegg *overvåker* Facebook sine brukeres atferd, og registrerer alle endringer. Hvem som knytter vennskap med hvem, hvem som gir hverandre presanger, hvem som endrer sivil status, osv.

Videre overvåker Facebook transaksjoner som skjer på samarbeidende nettsteder gjennom et eget system som går under navnet *Beacon*. Kjøper man for eksempel forlovelsesring i en nettbutikk knyttet til systemet, kan dette bli rapportert til Facebook og registrert. I sin opprinnelige utforming var systemet slik at hele denne strømmen av små og store begivenheter og handlinger umiddelbart ble publisert på Facebook som «nyheter» om den person det gjelder. Etter at systemet kom under sterk kritikk fra personvernforkjempere ble det endret slik at en «nyhet» ikke blir publisert før publiseringen er godtatt av den person den angår. Systemet ble i tillegg endret slik at det er mulig å reservere seg fra det. Det bør videre nevnes at disse høyst personlige «nyhetene» ikke er offentlig tilgjengelig, men kun synlig for alle dem som tilhører vennskapskretsen til den person det gjelder (slik en slik krets defineres av Facebook).

På mange måter kan Facebook betraktes som en slags informasjonskanal som handler om dine Facebook-venners små og store gjøremål. Ved at nyhetsstrømmen avgrenses til

⁴ Man kan imidlertid la disse feltene i Facebook-profilen være blanke, og man kan selvsagt også lyve.

en lukket krets⁵, kan det stilles spørsmål ved hvorvidt nettsamfunn av type Facebook virkelig er et massemedium. Vi har imidlertid valgt å ta det med her, blant annet fordi vi tror at denne typen hybridløsninger, der grensene mellom det offentlige og private viskes ut, er en forsmak på den typen medier som vi vil møte i framtiden.

Av mangel på et bedre begrep har vi valgt å kalle denne type medier for «web 2.0», fordi «web 2.0» er det ord man gjerne finner i litteraturen når noen har behov for å karakterisere denne typen medium og redaksjonell praksis. Det er særlig selskapet O'Reilly Media som har bidratt til å gjøre dette begrepet kjent. Siden 2004 har det vært holdt årlige konferanser med «Web 2.0» som tema (O'Reilly 2005).

Det er neppe tvil om at selskaper som samler inn og lagrer store mengder personopplysninger kan, ved bruk av vanlige teknikker for strategisk informasjonsanalyse, hente ut en rekke personopplysninger fra den informasjon selskapene har i sin besittelse, inklusive sensitive sådanne.

Den innsamlingen og systematiseringen av personopplysninger som gjøres av denne typen medier utfordrer på mange måter nasjonal lovgiving på personopplysningsområdet. Datatilsynet har uttalt at virksomheten til Facebook ikke er underlagt kravene i den norske personopplysningsloven eller annen tilsvarende europeisk lovgivning ettersom selskapet (som er ansvarlig for behandlingen av personopplysningene, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 4) er etablert utenfor Norge og EØS-området (Solli 2007). Personvernkommisjonen stiller seg spørrende til om denne uttalelsen rettslig sett er riktig. Facebook vil i prinsippet rammes av norsk lov dersom selskapet benytter seg av «hjelpemidler» lokalisert i Norge. Dette følger av personopplysningsloven § 4 annet ledd. I følge lovens forarbeider omfatter begrepet «hjelpemidler» bl.a. «datamaskiner og -terminaler, telenett og intervjukskjemmer» (Ot.prp.nr. 92 (1998-99) s. 106). Det kan godt argumenteres at Facebook benytter seg av slike hjelpemidler i samhandlingen med Facebook-brukere som oppholder seg i Norge og som følgelig bruker datautstyr som er lokalisert i Norge. Argumentet gjelder også dersom Facebook lagrer informasjonskapsler («cookies») på harddiskene til disse brukerne (jf. også Artikkel 29 arbeidsgruppen 2002 s. 11). Problemet er imidlertid at det er svært vanskelig for norske myndigheter å håndheve loven overfor utenlandskbaserte aktører som Facebook. Det finnes likevel eksempler på at nasjonale myndigheter i samband med andre lands myndigheter har lyktes i å få visse utenlandskbaserte aktører til å endre praksis i personvernvennlig retning, jf. Googles beslutning (referert ovenfor) om å anonymisere ip-adresser etter 9 måneder.

Egenpubliserte medier

Internettbaserte medier har også gjort det enkelt og billig for privatpersoner å bli sin egen utgiver. Det kan skje enten gjennom en hjemmeside, eller gjennom en «blogg» (forkortelse for «web-logg» – en dagboklignende nettpublikasjon). Begge kan lages med et enkelt publiseringsverktøy som kan anvendes av alle som vet hvordan man kobler seg på nett.

⁵ Ordet «venn» i Facebook har imidlertid en langt videre betydning enn det folk vanligvis forbinder med begrepet. En undersøkelse gjort av datasikkerhetsfirmaet Sophos (2007) viser for eksempel at 41 % av Facebook-brukerne er villig til å innlemme en fiktiv person i vennekretsen.

Noen av disse selvredigerte nettstedene er til forveksling lik nettsteder hvor det står en profesjonell redaksjon bak, andre er av helt privat karakter. De fleste av disse nettstedene har en svært begrenset publikum. En observasjon som gjerne tillegges Andy Warhol er at i framtiden kan alle bli berømte i 15 minutter, og i samme ånd er det observert at på Internett kan alle bli berømte for 15 personer. Men selv om den faktiske leserkrets er begrenset, så er alt som publiseres på Verdensveven tilgjengelig for enhver som er knyttet til nettet. Derfor er heller ikke dette publikasjoner som befinner seg i den private sfære. Vi kaller den redaksjonelle praksis som ligger bak blogger og hjemmesider for «egenpublisert».

Disse egne mediene utfordrer personvernet ved at personene som står bak dem ofte har begrenset kunnskap om presseetiske spørsmål. For eksempel la en profilert blogger og høyrepolitiker i 2006 ut diverse nakenbilder av et «kjendispar» på sin blogg, tilsynelatende uten å være klar over at dette var ulovlig (Grimstad 2008, s. 18).

I noen tilfelle er dessuten utgiver av slike egenpubliserte medier umyndig og kan derfor ikke stilles til rettslig ansvar for ytringer som krenker andres personvern.

«Medier» i den private sfære

Brev sendt på tradisjonell måte gjennom posten og samtaler på fasttelefon betraktes ikke som massemedier, og er følgelig unntatt fra medieregulering.

Når det gjelder deres elektroniske motstykker, epost og mobile telefontjenester med tilhørende meldingstjenester (SMS, MMS, samt mobile kringkastingstjenester for videofilm som DVB-H), så er ikke skillet like klart. En epost-liste kan ha tusenvis av abonnenter, og kan dermed leses av flere personer enn en liten lokalavis eller tidsskrift. Gjennom mobile meldingstjenester sprer innhold seg raskt og effektivt. Siden slik spredning skjer i den private sfære er den vanskelig å kvantifisere. Det finnes derfor ingen oversikt over hvor mange mobiltelefonbrukere som mottok MMS-meldinger med svært private fotografier stjålet fra en kjent norsk skuespiller i oktober 2006, men det er sannsynligvis snakk om flere tusen.

Det er videre utviklet nye teknikker for spredning av innhold over Internett som har fått betegnelsen «P2P» (*peer-to-peer* eller *person-til-person*) som gjør det mulig for enkeltpersoner å «dele» innhold ved å sende det fra person til person. Takket være teknikken kan slik personlig «deling» skje i svært stor skala. Den vanligste bruken av disse teknikkene er spredning av opphavsrettsbeskyttet film og musikk.

Et signal om at det blir stadig vanskeligere å avgjøre om denne typen formidling tilhører den private eller den offentlige sfære er at kringkastingsselskaper som BBC og NRK har begynt å eksperimentere med slik P2P-teknologi (Solheim 2008) til å formidle regulært programmateriale over nett.

Personvernkommisjonen er derfor kommet til at også denne typen formidling i visse tilfelle kan regnes som massemedier. Vi tar den derfor med i vår oversikt over medietyper, under betegnelsen «person-til-person».

Flere bestemmelser som er ment å verne om privatlivets fred forutsetter en offentliggjøring eller offentlig meddelelse, og det kan stilles spørsmål ved om P2P faller inn under disse kriteriene. Personvernkommisjonen mener at spørsmålet bør avklares bedre, og at det bør vurderes hvordan personvernet kan styrkes i forhold til spredning av personvernkrænkelser ved hjelp av P2P-teknologi.

Medietyper: Oppsummering

Vi har ovenfor foretatt en inndeling av mediene i fem ulike medietyper:

1. **Redigert.** Massemedier som er underlagt tradisjonell redaksjonell gjennomgang og vurdering og redigering.
2. **Etter-redigert.** Brukerskapt innhold som ikke forhåndsredigeres, og som blir publisert på ett nettsted der det finnes en redaksjon og som også publiserer redaksjonelt innhold som forhåndsredigeres.
3. **Web 2.0.** Sosiale nettsteder hvor det finnes en teknisk tilrettelegger som sørger for å tilrettelegge publiseringsflater som kan fylles med brukerskapt innhold, som gjerne analyseres med tanke på spisset markedsføring, og lignende. Her finnes det også innhold som genereres automatisk basert på brukernes aktiviteter, men uten noen egentlig redaksjon.
4. **Egenpublisert.** Publikasjoner der privatpersoner opptre som sin egen utgiver. Eksempler: blogger, «private» hjemmesider.
5. **Person-til-person.** Moderne elektronisk kommunikasjon som i utgangspunktet finner sted fra person til person, men som gir mulighet til å spre digitalt innhold til en så stor krets at de ligner et massemedium.

Roller

For å kunne skape gode betingelser for personvern i mediene trenger vi å forstå hvem det er som er i posisjon til å krenke personvernet, eller til å forhindre eller redusere skadeomfanget i samband med krænkelser. I samband med at en ytring ytres og formidles til en mottaker er mange ledd involvert. Vi mener at vi kan identifisere følgende seks roller i formidlingskjeden:

1. Opprinnelig ytrer.
2. Redaktør.
3. Utgiver.
4. Tjenesteyter (teknisk tilrettelegger).
5. Ren videreformidler.

6. Mottaker (av ytringen, dvs. leser, lytter, seer).

Og til sist har vi (dersom ytringen handler om minst én person):

7. Den omtalte (den eller de personer som ytringen taler om).

I mediasammenheng er *opprinnelig yrter* den person som opprinnelig fremsetter en ytring som formidles gjennom et massemedium. Ytringen som fremsettes kan enten formidles til publikum i fullstendig uredigert form, noe som typisk vil være tilfelle i ulike typer uredigerte medier. Eller ytringen kan formidles til publikum etter å ha gått gjennom en redaksjonell prosess der ytringen kan bearbeides på ulike måter, fortrinnsvis for å gjøre budskapet til den opprinnelige yrter tydeligere og enklere for publikum å oppfatte. Den redaksjonelle bearbeidelsen kan være så minimal som en ren sortering og kvalitetssikring (der redaksjonen velger ut de ytringer som skal komme på trykk og kasserer resten), den kan være en språklig bearbeidelse (språkvask), eller den kan være mer inngripende, i form av gjenfortelling, parafrasering eller referat. Avhengig av denne prosessen, eller fravær av den, fremstår opprinnelig yrter i det ferdige produktet i en bestemt rolle, som, for eksempel, blogger, essayist, leserbrevskribent, kilde, eller intervjuobjekt.

Når det gjelder rollen som *redaktør* så følger denne i forhold til forhåndsredigerte medier av straffelovens definisjon («Ved redaktør [...] forstås [...] den som treffer avgjørelse om skriftets innhold», jf. straffeloven § 436). Når det gjelder trykt skrift og kringkasting er disse mediene dessuten pålagt å ha en ansvarlig redaktør, og å opplyse om hvem dette er (jf. straffeloven § 429). Men for mange av de «nye» mediene, og i særdeleshet medier som er tuftet på brukerskapt innhold uten noen form for forhåndsredigering, er det ofte uklart hvor det redaksjonelle ansvaret befinner seg, og dermed også uklart hvem man skal henvende seg til dersom et slikt medium formidler en ytring som krenker personvernet.

En *utgiver* er den personen eller det selskap som utgir et medium, og representerer eierne av et medium. Gjennom Redaktør-plakaten og den nye «Lov om redaksjonell fridom i media» (se side 27) er det slått fast at det er redaktøren og ikke utgiver som skal lede den redaksjonelle virksomheten og treffe avgjørelser i redaksjonelle spørsmål innenfor rammen av grunnsynet og formålet som virksomheten bygger på. Utgiver kan heller ikke instruere eller overprøve redaktøren i redaksjonelle spørsmål.

Vi har tidligere (side 13f) drøftet definisjonen av *tjenesteyter* som yter informasjonssamfunnstjenester, og vil her bare minne om at denne rollen finner vi definert i ehandelsloven § 1 annet ledd.

I tillegg til tjenesteyter som yter informasjonssamfunnstjenester snakkes det gjerne om en *ren videreformidler* av ytringer eller *rene overføringstjenester* («mere conduit»). For en slik tjenesteyter avskjæres ansvaret i ehandelsloven § 16. Paragrafen definerer et sett med krav for at tjenesteyter skal komme i denne kategorien (overføringen må ikke starte hos tjenesteyteren, tjenesteyter kan ikke selv velge mottaker, og tjenesteyteren kan ikke selv bestemme eller endre det som overføres). I så fall, sier ehandelsloven, kan den som yter

tjeneste ikke pålegges noe strafferettslig eller erstatningsrettslig ansvar for det som formidles.

Det siste leddet i formidlingskjeden er ytringens *mottaker*. Her vil vi bare slå fast at mottaker ikke har noe ansvar for ulovlige ytringer, bortsett fra dersom han aktivt inntar rollen som videreformidler.

Når mediene krenker personvernet til noen er det i første rekke *den omtalte* som har ansvar for at forholdet påtales. Dette kan for eksempel skje ved å anmelde forholdet til politiet, ved å ta ut sivilt søksmål, eller ved å klage krenkelsen inn for et forvaltningsorgan eller selvreguleringsorgan.

Retten til anonymitet

I forbindelse med ansvars plassering for ytringer er også identitet (eller snarere – fravær av identitet) viktig. Hvordan kan noen gjøres ansvarlig for en rettsstridig ytring, dersom man ikke vet hvem vedkommende er?

I dag finnes det både kommersielle tjenester og ymse gratistjenester som utvikles av tilhengere av et sterkt personvern, som har som formål å gjøre det mulig å være anonym på Internett.

Retten til anonymitet er imidlertid omstridt. Skribenten Bernd Graff i *Süddeutsche Zeitung* mener at mulighetene som nettet gir til anonym utskjelling og ryktespredning er ødeleggende for debatten: «[D]et vi ser er diskursens død, drevet av indignasjon ... bruker-generert innhold slett ikke sjelden er tapergenerert innhold » (Wiese 2007). Noen benytter seg bevisst av nettets anonymitet til å begå lovbrudd. Av den grunn foreslo daværende leder for Økokrims datakrimavdeling at det ikke bør være lov for tjenesteytere å tilby tjenester der det er mulig å operere anonymt (Sunde 2000, s. 287).

Retten til å ytre seg anonymt har imidlertid lange tradisjoner i Norge. Allerede året etter at Struensee opphevet forhåndssensuren i 1770 ble skjult identitet for forfattere av trykt skrift akseptert. Begrunnelsen, som det fremgår av nedenstående sitat fra P.K. Gaarders klassiske verk om Grunnloven (Gaarder 1845), var at retten til å operere med skjult identitet var en naturlig følge av ytringsfriheten og en nødvendig forutsetning for at folk kunne varsle om kritikkverdige forhold gjennom mediene uten at det førte til represalier:

Uagtet imidlertid Ordene i Paragrafen efter det foranførte neppe kunde paaberaapes som hjemlende Anonymitet, er det dog forlængst erkjent hos fri Nationer, at et Forbud herimod ligesaa lidt er nødvendigt som gavnligt, idet ved samme et Baand lægges paa den fri Ytringsret, der hindrer den almindelige Benyttelse af denne gennem Pressen, som Opnaaelsen af Trykfrihetens Hensigt fordrer og Grundloven tilsigtet. Det var derfor vistnok med fuld Føie man allerede strax ved dennes Indførelse ansaa at det ældre gældende Forbud i Frdn. af 27de Septbr. 1799 imod Anonymitet for umiddelbart hævet.

Også i vår tid er man oppmerksom på dette. I Europarådets erklæring om kommunikasjonsfrihet på nett (Erklæring om kommunikasjonsfrihet på Internett, vedtak i Ministerkomiteen 28. mai 2003) står det:

Prinsipp 7: Anonymitet: For å sikre vern mot direktekoblet overvåking og for å fremme friheten til å uttrykke informasjon og ideer bør medlemsstatene respektere Internett-brukernes ønske om å ikke avsløre sin identitet.

I vår egen tid ser vi at offer for overgrep og folk som er rammet av bestemte sykdommer finner sammen i ulike nettmedier og kan dele sine problemer med likesinnede og terapeuter. Også varslere har behov for å kunne varsle anonymt. I slike sammenhenger er det opplagt at retten til å være anonym er viktig for personvernet.

Etter personvernkommisjonens oppfatning er retten til å ytre seg anonymt både en personvernrettighet og en rettighet knyttet til ytringsfrihet, og således særdeles viktig å bevare. Samtidig er det ingen tvil om at retten til å være anonym også utfordrer personvernet, blant annet ved at ærekrenkelser og brudd på privatlivets fred spres anonymt på Internett.

Også på Struensees tid var man oppmerksom på dette dilemmaet, og det ble den gang løst på den måte at dersom den opprinnelig ytrer opptrer anonymt, må den omtalte gis et annet ansvarssubjekt å forholde seg til (jf. Røhnebæk 2002, s. 511). Derfor ble det bestemt at enhver trykksak måtte bringe navn på enten forfatteren eller boktrykkeren. Dersom en forfatter i 1771 ønsket å ytre seg anonymt, måtte han altså finne en boktrykker som var villig til å sette sitt navn og rykte i pant for ytringene. Ideen fra Struensees tid om at minst en ansvarlig person for en ytring skal kunne identifiseres, er prinsippet som ligger bak så vel det særlige redaktøransvaret som kildevernet.

Som vi tidligere har nevnt, er det uklart i hvilken grad det særlige redaktøransvaret gjelder for andre medier enn trykt skrift og kringkasting. Personvernkommisjonen mener at det er viktig for personvern i mediene at den omtalte til enhver tid har et ansvarssubjekt som kan kontaktes for å få løst personvernkrænkelser i minnelighet, eller som kan gjøre straffrettslig eller sivilrettslig ansvarlig dersom krænkelser ikke kan løses på annen måte.

4. FORSLAG TIL TILTAK

Dette kapitlet inneholder kommisjonens konkrete forslag til tiltak som bør iverksettes for å styrke personvernet i forhold til mediene.

Medieansvarslov

De nye nettmediene skaper nye utfordringer for personvernet, blant annet fordi mange av rollene som bidrar til produksjon og formidling av innhold i slike medier ikke alltid er klart definert. Personvernkommisjonen mener at eventuelle uklarheter er til skade for personvernet. Personvernkommisjonen mener derfor at det bør ryddes opp i både begrepsbruk og regulering på dette området.

Som tidligere nevnt foreslo Ytringsfrihetskommisjonen i 1999 at det ble laget en egen medieansvarslov. Personvernkommisjonen tror at en slik lov ville være et hensiktsmessig redskap for å få gjort den opprydning vi mener er påkrevet. Kommisjonen foreslår derfor at det utformes en egen medieansvarslov som definerer roller og fastslår ansvar for alle typer medier, dvs. både tradisjonelle forhåndsredigerte medier, og nye, elektroniske brukerstyrte

og brukerutgitte massemedier og publiseringsarenaer (dvs. blogger og personlige hjemmesider).

Blant elementene som en slik lov bør inneholde, vil kommisjonen peke på behovet for en klarere definisjon av redaktørrollen og redaktøransvaret for ulike former for nettbaserte medier, og en grenseoppgang i forhold til ansvar hos andre medieroller, for eksempel tjenesteytere slik dette er beskrevet i ehandelsloven, og hvordan de prinsipale ansvarsforholdene kan og bør reguleres i medier som i sin art er uten redaktør, eksemplifisert ved det vi på sidene 32-36 har benevnt som «web 2.0», «egenpublisert», og «person-til-person».

Personvernkommisjonen mener at det er mange hensyn, inklusive personvern hensyn, som tilsier at det bør være mulig å ytre seg anonymt eller med skjult identitet, både på trykk og på nett. Imidlertid ser vi at skjult identitet gjør at enkelte, uten å frykte for å måtte stå til ansvar, sprer ærekrenkelser og ondsinnet sladder og på den måten krenker andres personvern. Også andre rettsstridige ytringer, og da særlig opphavsrettsbrudd, hatefulle ytringer, trusler, spredning av ulovlig pornografi og oppfordringer til lovbrudd og selvmord, gjøres under skjult identitet. Av den grunn mener personvernkommisjonen at det er viktig at det i medier som tillater eller muliggjør ytringer med skjult identitet finnes et annet klart definert ansvarssubjekt. I den utstrekning tjenestetilbydere, nettverter, tilbydere av fildelingstjenester, og andre, legger til rette for anonyme ytringer, bør disse også ha ansvaret for å forhindre at slike ytringer gjør skade. Som et minimum bør de ha i beredskap et apparat som er tilgjengelig for å motta klager på skadelige ytringer og uten ugrunnet opphold fjerne ytringer som krenker personvernet eller andre lover.

Følgende fem punkter er personvernkommisjonens forslag til hvilke prinsipper som bør legges til grunn for en medieansvarslov.

1. Ethvert medium *kan* ha en ansvarlig redaktør, men ut over det som allerede er bestemt i *Lov om redaksjonell friedom i media* er det ingen plikt til å ha ansvarlig redaktør. For et medium uten ansvarlig redaktør *må* det imidlertid defineres et annet prinsipielt ansvarssubjekt.
2. Et medium som har ansvarlig redaktør, omfattes av det særlige redaktøransvaret. Redaktøren kan ikke frita deler av mediet fra dette ansvaret.
3. Kildevernet (anonymitet for opprinnelig ytrer) lovfestes. Kildevernet gjøres imidlertid betinget av at det finnes en ansvarlig redaktør. Et medium uten ansvarlig redaktør kan ikke ha et lovbeskyttet kildevern.
4. For et medium som ikke har en ansvarlig redaktør gjøres det gjeldende at det primære ansvarssubjekt har ansvar for ulovlige ytringer som formidles gjennom mediet. Det innrømmes imidlertid ansvarsfrihet dersom ansvarssubjektet uten ugrunnet opphold sperrer tilgangen til en ulovlig ytring så snart vedkommende får kjennskap til forholdet.
5. Hvorvidt et medium har en ansvarlig redaktør *må* angis eksplisitt. Både for ansvarlig redaktør og for annet prinsipielt ansvarssubjekt bør det være lett å finne ut hvem vedkommende er og hvordan vedkommende kan kontaktes. En mulig løsning kan

være at alle massemedier har plikt til å registrere seg i et eget register (for eksempel langt til Brønnøysund, Statens Medietilsyn, Redaktørforeningen eller Presseforbundet) med navn og kontaktinformasjon til ansvarlig redaktør eller annet prinsipielt ansvarssubjekt.

Fotografering, og retten til eget bilde

Et av de reguleringsforslagene fra den svenske Integritetsskyddskommittéen⁶ som vakte mest oppsikt (og mest strid), var følgende:

I brottsbalken införs en bestämmelse om olovlig fotografering som i princip gör det förbjudet att utan lov fotografera eller filma personer som befinner sig på platser dit allmänheten inte har insyn. Kommitténs förslag innebär att det blir straffbart och förenat med skadeståndskyldighet att utan samtycke fotografera eller filma personer som befinner sig: inomhus i den egna bostaden, hotellrum, klassrum, på sjukhus där personen befinner sig för vård, i omklädningsrum, på toaletter i provhytter, m.m.

Forslaget var primært rettet inn mot bruk av «skjult kamera» for å filme andre mennesker avkledd i omkleddingsrom og lignende, men ble møtt med sterk kritikk fra blant annet pressen, som betraktet den som en anti-paparazzi-bestemmelse.

Også Frankrike har nylig skjerpet lovgivingen på dette området ved å gjøre det straffbart for personer som ikke har nyhetsformidling som yrke å fotografere eller filme voldshandlinger. Denne bestemmelsen er påstått rettet inn mot et ungdomsfenomen kjent som «happy slapping». Dette dreier seg om at en ungdomsgjeng velger seg et tilfeldig offer som bankes opp, at dette filmes med mobilkamera, og at videoen legges ut på Internett for å mobbe voldsofferet.

Som en del av sitt redaksjonelle tilbud har mediebedrifter lagt ut løpende videostrømmer på nettet som i sann tid viser offentlige plasser og veier. Den mest kjente av disse tjenestene er Google Street View, og i USA er tjenesten detaljert nok til at enkeltindivider kan identifiseres. I USA har denne tjenesten helt klart krenket integriteten til noen av de personer som er avbildet, ved at de er vist i krenkende situasjoner (urinering, blotting, beruselse).

Personvernkommisjonen ser imidlertid ikke noe behov for å innføre strengere bestemmelser på foto-området enn de som allerede eksisterer. Bestemmelsen i åndsverksloven § 45c om retten til eget bilde, innebærer at det i de fleste situasjoner vil være nødvendig med samtykke fra den avbildede før et bilde som viser en person gjengis eller vises offentlig. Når det gjelder publisering av billedopptak gjort ved fjernsynsovervåkning og løpende videostrømmer er disse regulert av personopplysningsloven §§ 36-41. I praksis innebærer dette at slike videostrømmer bare vil kunne vises offentlig dersom de ikke formidler personopplysninger, dvs. at opplysninger som kan knyttes til en personlig identitet som ansikter og bilskilte må sladdes eller på annen måte skjules/anonymiseres.

⁶ Integritetsskyddskommittéen (Sluttbetänkande SOU 2008:3) ble satt ned av den svenske regjeringen i 2004 for blant annet å utrede «lagstiftning som rör den personliga integriteten».

Når det gjelder bruk av «skjult kamera» i avkledningsrom og lignende så rammes dette allerede av flere bestemmelser i straffeloven, i første rekke § 390a som forbyr «skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs adferd». For kommisjonen virker det uhensiktsmessig å innføre et vidtfavnende fotoforbud for å komme slik adferd til livs.

Når det gjelder det franske fotoforbudet, så vil voldshandlingen i Norge være ulovlig. En eventuell video vil både tjene som bevis mot voldsutøverne, og dersom det kan påvises forbindelser mellom dem som utøver volden og de som filmer, kan de siste under gitte forutsetninger tiltales for medvirkning. Videre vil det å legge en slik video på nett utvilsomt være ett inngrep i retten til eget bilde (åndsverkloven § 45c) og en krenkelse av privatlivets fred (straffeloven § 390).

Som bl.a. Rodney King-saken i USA viste, kan det at privatpersoner filmer vold avsløre maktovergrep.

Personvernkommisjonen har imidlertid merket seg at Høyesterett i bryllupsfoto-saken kom til at retten til eget bilde ikke ble krenket. I så måte føyer denne dommen seg inn i en rekke lignende avgjørelser, som Grimstad (2008, s. 174) kommenterer som følger;

Åndsverkloven § 45c er i det hele tatt etter mitt skjønn i dag på vei til å ha utspilt sin rolle som rettleider i journalistikkens avveining mellom rett og galt. I de fleste tilfeller vil rettskildegrunnlaget basert på straffeloven § 390, det ulovfestede personvernet samt grunnlovens § 100 i kombinasjon med EMDs avgjørelser i avveiningen mellom artiklene 8 og 10, etter mitt skjønn være tilstrekkelig for å sikre personverninteressene til mennesker som vekker fotografers interesse.

Av den grunn mener personvernkommisjonen at man i samband med den kommende revisjon av åndsverkloven bør vurdere bestemmelsen om retten til eget bilde, og nærmere presisere hvordan avveiningen gjennom vern av eget bilde skal være å forstå i forhold til de øvrige lovbestemmelser og avveiningen mellom EMK artikkel 8 og 10.

Utvidelse av fri rettshjelpordningen

Personvernkommisjonen mener det er uheldig at bare et fåtall saker der det er konflikt mellom mediene og publikum om personvernkrænkelser blir prøvet for domstolene. Vi mener et hensiktsmessig tiltak for å avhjelpe dette er å la fri rettshjelpsordningen utvides til å omfatte saker mot pressen slik at det ikke skal være økonomien som avgrenser den krenkedes mulighet til behandling for domstolene.

Organ for nettytringer

Personvernkommisjonen mener det bør utredes nærmere om det bør opprettes et eget organ (jf. den nå nedlagte Nettnemnda) som til dels kan bidra til å utvikle gode etiske retningslinjer for nettytringer og dels kan respondere på og løse ulike konflikter i samband med nettytringer.

Personvernkommisjonen erfarer at de publiseringsflater som nettet tilbyr dessverre også har resultert i ytringer i form av mobbing, sjikane og ulovlig spredning av personopplys-

ninger, hatefulle ytringer og brudd på åndsverkloven. Ofte er ingen villig til å ta ansvar for slike ytringer. Og ofte vet heller ikke den som er krenket hvem som står bak ytringen eller hvor man skal rette en klage.

I mange av konfliktene omkring nettytringer som krenker personvernet, er Datatilsynet ikke kompetent til å behandle konflikten fordi ytringen faller inn under § 7 i personopplysningsloven, og derfor ikke hører inn under Datatilsynets kompetanseområde. Dersom ytringen fremsettes i et medium som ikke er tilknyttet Norsk Presseforbund og som ikke driver med journalistikk, er det neppe naturlig for PFU å behandle konflikten.

Den tradisjonelle arenaen for slike konflikter er rettsapparatet. Men mange av konfliktene omkring nettytringer, og da kanskje særlig slike som involverer barn og unge (både som krenket og/eller krenker) passer dårlig i rettsapparatet fordi rettsapparatet arbeider langsomt. I personvernkrenkelser bør det kunne handles raskt for å begrense skadeomfanget. I mange mobbesaker har ikke den krenkede midler til å føre rettssak, eller den som krenker har ikke midler til å betale oppreisning dersom den taper saken. Det er derfor forbundet med en stor byrde, og en viss risiko, å ta en slik konflikt til rettsapparatet.

Man må regne med at et nytt organ vil bli stilt overfor vanskelige grensedragninger i forhold til ytringsfriheten, samtidig som dets nytte vil avhenge av at det kan behandle saker raskt, slikt at (antatt) rettsstridige ytringer blir fort fjernet fra nettet. Raske avgjørelser er ikke alltid forenlig med korrekte avgjørelser. Det tilsier etter kommisjonens mening at organet kun skal ha en rådgivende funksjon. Da kan forhåpentligvis de fleste sakene løses i organet ved at partene aksepterer organets uttalelse og retter seg etter den – mens de prinsipielle sakene overlates til domstolene å ta stilling til etter en noe bredere behandling.

Et slikt organ bør være et frivillig supplement til domstolsbehandling. Dersom en av partene ønsker at konflikten i stedet skal behandles av en domstol, så bør ikke organet prøve saken. Organet bør heller ikke erstatte forvaltningsorganer som Datatilsynet eller selvreguleringsorganer som PFU. Dersom disse organene er kompetente til å behandle konflikten skal den henvises dit. Det bør vurderes om dette organet skal gis kompetanse til å innvilge fri rettshjelp i saker hvor en av partene velger ikke å følge organets rådgivende uttalelse.

Personvernkommisjonen tenker seg altså organet for nettytringer som et hurtigarbeidende lavterskel-tilbud som kan motta og behandle klager på nettytringer fortløpende, og der de som behandler sakene besitter både redaksjonell og juridisk kompetanse.

Som vi tidligere har beskrevet på side 13 åpnes det i forarbeidene til ehandelsloven opp for at et «kompetent organ» kan vurdere lovligheten av en nettytring og på det viset avgrense tjenesteyters ansvar. Et slikt organ vil da bare ha en rådgivende funksjon i forhold til tjenesteyter. I og med at de fleste tjenesteytere ikke har noen egeninteresse i å formidle eller sperre for bestemte ytringer, er det rimelig å anta at tjenesteytere vil lytte til, og handle etter, de råd et slikt organ gir.

Organet skal kunne fylle to noe ulike funksjoner.

1. Dersom det fremsettes påstand om en nettytring er rettstridig, skal organet kunne vurdere dette. En slik vurdering vil være basert på organets beste skjønn. Dersom organet kommer til at ytringen er rettstridig, vil tjenesteyter ikke lenger være skjermet av ehandelslovens ansvarsavskjæringsbestemmelser dersom tjenesteyter ikke uten ugrunnet opphold gjør ytringen utilgjengelig. Kommer organet til at ytringen ikke er rettstridig, vil tjenesteyter være skjermet fra ansvar for ytringen inntil en domstol evt. kommer til en annen konklusjon. Organets råd vil imidlertid ikke innvirke på ytreren eller redaktørens eventuelle ansvar.
2. Organet skal kunne bidra til å utvikle gode etiske retningslinjer for nettytringer. Dette innebærer at organet skal kunne utvikle og vedlikeholde et sett med «regler for god nettskikk» etter mønster fra PFUs Vær Varsom-plakat. Organet skal kunne beslutte om en påklaget nettytring er brudd på god nettskikk eller ikke. En uttalelse om hvorvidt en nettytring er brudd på god nettskikk, meddeles partene og offentliggjøres på organets nettsted.

Personvernkommisjonen er åpen for at et slikt organ kunne behandle klager om opphavsrettskrenkelser på lik linje med klager om personvernkrenkelser. Etter kommisjonens oppfatning vil behandling i et slikt organ ta bedre vare på personvernrettighetene og rettssikkerheten til den påklagede enn en del av de alternativene som har vært drøftet, nemlig at det utleveres personopplysninger som identifiserer den påklagede til rettighetshaverne; eller at tjenesteleverandørene pålegges å overvåke og sanksjonere mot de som benytter tjenesten rettstridig.

Forbrukerrådet har for øvrig foreslått en tilsvarende løsning med en nemnd for å løse konflikter knyttet til påstander om rettstridig tilgjengeliggjøring av åndsverk på nett (NTB 2008).

I sitt innspillbrev til Personvernkommisjonen har Kultur- og kirkedepartementet bedt om at det blir sett «nærmere på problemstillingen rundt rettighetshavernes behov for å forfølge opphavsrettskrenkelser på nettet og hensynet til personvernet.».

Personvernkommisjonen har derfor satt i gang en utredning vedrørende organisering og finansiering av et nytt organ eller en nemnd, og vil komme tilbake til dette i sin endelige rapport.

Regler for god nettskikk

«Regler for god nettskikk» er ment som begynnelsen på en normgivende «plakat» som skal angi gode etiske retningslinjer for tilbydere av informasjonssamfunnstjenester med hensyn til behandling av personopplysninger og formidling av materiale som kan gripe inn i personvernet og andre problematiske områder. Den er tenkt som et supplement til Vær Varsom-plakaten på områder som er spesifikke for mediale nettjenester og publisering av ytringer på nett.

Flere andre har tatt til orde for utvikling av slike etiske regler, og vi vil særlig vise til den «Best Practices for Online Service Providers» som Electronic Frontier Foundation i USA har utgitt (EFF 2008):

Nedenfor følger vårt utkast til begynnelsen på en slik plakat.

- Ethvert medium som samler inn og/eller behandler personopplysninger om sine brukere skal ha en publisert personvernerklæring som sikrer transparens når det gjelder behandling av personopplysninger. En slik informasjonsplikt følger av personopplysningsloven, men mange såkalte «nettsamfunn» samler inn og behandler personopplysninger uten å oppfylle denne plikten. Personvernerklæringen skal være et generelt informasjonsunderlag for informert samtykke til innsamling og behandling av personopplysninger, og bør blant annet informere om:
 - hva slags personopplysninger som samles inn;
 - hva innsamlete personopplysninger blir anvendt til;
 - andre forhold som den enkelte vil kunne trenge for å forutse mulige konsekvenser av at personopplysninger om dem blir lagret;
 - hvilke innsynsrettigheter som gjelder for den enkelte;
 - kontaktinformasjon (dvs. hvor og hvordan en bør henvende seg for å få innsyn i informasjon om seg selv);
 - hvilke rutiner som gjelder for sletting, retting og supplering av personopplysninger.
- Ethvert medium skal ha en kontaktadresse der den som mener at deres personvern er krenket av mediet kan henvende seg. Det bør opplyses om hvor lang tid det kan påregnes å gå før henvendelser blir besvart. Henvendelser til kontaktadressen skal besvares uten unødig opphold.
- Feilaktige personopplysninger som publiseres på nett bør korrigeres som følger:
 - Mindre endringer og oppdateringer (feilstavete navn og lignende) kan gjøres fortløpende i den originale nettsiden. At nettsiden er endret, merkes med teksten «Sist endret: [dato]» eller lignende.
 - Mer betydelige rettelser og beklagelser skal fremgå av en tydelig ramme på nettsiden, evt. med lenke til en ny nettside som inneholder en beklagelse og/eller korreksjon.
 - En nettside som er funnet å være i strid med god skikk i et kompetent organ skal også merkes med egen ramme og logo, samt med hyperlenke direkte til uttalelsen.
 - En publisert nettside som det ikke lenger er ønskelig spres fordi den utgjør en rettsstridig personvernkrænelse, skal fjernes fra åpent område på nettet. Man skal videre trekke den tilbake slik at den ikke lenger kan finnes gjennom Google-søk (eller andre søkemotorer). Google tilbyr et selvbetjeningsverktøy (*webpage removal request tool*) som fjerner sider som er fjernet fra åpent område på nettet

fra Googles index og cache. Responstiden fra man bestiller sletting og til artikkelen er borte fra Google er vanligvis under 48 timer.

- Nettsteder som tilhører virksomheter som behandler sensitive personopplysninger som knyttes direkte til identifiserende informasjon som personnummer eller fullt navn (eks. trygdekontorer) bør utstyres med en generell «immunisering» mot søkeroboter. De sider som skal være søkbare fra eksterne søkemotorer må eksplisitt unntas fra denne immuniseringen.

Slettehjelp

Når personvernet krenkes på nettet er det viktig, for å begrense skade, at det krenkende materialet slettes så snart som mulig.

I samband med sletting er det en rekke praktiske problemer. Er materialet publisert av andre enn den som ønsker å slette det trenger man å identifisere og lokalisere ansvarssubjektet slik at forholdet kan påklages. Er det en selv som på grunn av manglende dømmekraft eller ved uaktsomhet har publisert det krenkende materialet, er det som regel ikke tilstrekkelig å fjerne det fra egen tjeneste, man må også få det fjernet fra ymse mellomagringstjenester (der Googles såkalte «hurtigbuffer» er den mest kjente).

Etter det Personvernkommissjonen erfarer, vil den ansvarlige ofte være imøtekomende i forhold til et forespørsel om å fjerne materiale som krenker personvernet. Likevel går det lang tid før materialet ikke lenger er tilgjengelig fordi mangel på «know-how» forsinker prosessen. Bare det å lokalisere den ansvarlige er en utfordring. Relativt få behersker slike verktøy som WHOIS-oppslag for å lokalisere tjenesteyter og juridisk kontakt for en informasjonssamfunnstjeneste. Når sletting skal effektueres, er det enda færre som kjenner til hvordan de benytter verktøy som Googles *webpage removal request tool* for å fjerne kopier som kan bli liggende i opp til to år etter at originalen er fjernet fra nettet.

Vi mener derfor at det som en prøveordning kunne etableres en tjeneste bemannet med en person med teknisk kompetanse som kan bistå de som får sitt personvern på nettet krenket i oppgavene med å identifisere og oppnå kontakt med ansvarssubjekt og med bruk av selvbetjente slettetjenester. Det er imidlertid ikke meningen at en slik tjeneste også skal yte juridisk bistand i samband med sletting, da dette vil kreve en helt annen type kunnskap, og også langt større ressurser.

Datatilsynet (2008) har laget en nettside med en del informasjon om hvordan man kan gå fram for å slette informasjon på nett. Dette er en begynnelse, men informasjonen på denne siden er bare i liten grad innrettet på å løse tekniske og praktiske problemer knyttet til sletting av informasjon på Internett.

Internasjonalisering av nettregulering

Siden nettet er internasjonalt, så bør Norge være en aktiv pådriver for at regulatoriske tiltak med sikte på å styrke personvernet på nettet spilles inn i relevante internasjonale fora der Norge deltar, med tanke på internasjonalisering og samordning av tiltakene.

Dette gjelder for eksempel tiltenkte mekanismer for konfliktløsning og fjerning av personvernkrænkelser (jf. det tiltenkte organet for nettytringer). Men norske myndigheter bør også ta opp avtalepolitiske spørsmål vedrørende for eksempel det faktum at amerikanske aktører som Amazon, Google og Facebook kan henvende seg til norske mediebrukere med avtaler som norske medier er avskåret fra å bruke.

Dette området går gjerne under uttrykket «internet governance» og omfatter institusjoner og arenaer som Den internasjonale teleunionen (ITU), Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN), Internet Governance Forum (IGF), og World Association of Newspapers (WAN). Fra Norge deltar bl.a. Post- og teletilsynet (PT) og UNINETT Norid AS i en del slike internasjonale fora, og har sannsynligvis også bedre oversikt enn kommisjonen om hvordan internasjonalisering av nettregulering kan gripes an.

KILDER

- ANGELSHAUG, T. (2008) Hva galt har Solstad sagt?, *Bergens Tidene*, Bergen, 2008-06-07, s. 44.
- APELAND, B. G. & HOLSHAGE, J. A. (1992) Kynisk medie-bruker, *VG*, Oslo, 1992-06-17, s. 10.
- ARTIKKEL 29 ARBEIDSGRUPPEN (2002) *Working document on determining the international application of EU data protection law to personal data processing on the Internet by non-EU based web sites* (Rapport: 5035/01/EN/Final WP 56) Brussels,
http://ec.europa.eu/justice_home/fsj/privacy/docs/wpdocs/2002/wp56_en.pdf.
- BAINBRIDGE, D. I. (2007) *Introduction to information technology law* (6th ed.). Harlow, England ; New York: Pearson/Longman.
- BING, J. (2008) *Ansvar for ytringer på nett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- BORVIK, B. (2008a) *Personvern og ytringsfrihet*, PhD-avhandling, Juridiske fakultet, Universitetet i Bergen, Bergen.
- BORVIK, B. (2008b) *Utredning om det strafferettslige og sivilrettslige vernet mot ærekrenkelser*, (høringsnotat),
<http://www.regjeringen.no/upload/JD/Vedlegg/Hoeringer/Utdredning%20om%20%C3%A6rekrenkelser.pdf>.
- BUANES, F. (2008) Hegnar-redaktør tar ikke ansvar, *Bergens Tidene*, Bergen, 2008-02-22.
- DATATILSYNET (2008) *Uønsket informasjon om deg på nett?*, oppdatert: 2008-05-29, Datatilsynet, (web page), http://www.datatilsynet.no/templates/article_880.aspx (lest: 2008-09-11).
- EFF (2008) *Best Practices for Online Service Providers*, (white paper),
<http://www.eff.org/wp/osp> (lest: 2008-09-11).
- EGGEN, K. (2002) *Ytringsfrihet: Vernet om ytringsfriheten i norsk rett*. Cappelen Akademisk Forlag.

- FLEISCHER, P., HORVATH, J. & WHITTEN, A. (2008) *Another step to protect user privacy*, oppdatert: 2008-09-08, Google, (blog), <http://googleblog.blogspot.com/2008/09/another-step-to-protect-user-privacy.html> (lest: 2008-09-11).
- GRIMSTAD, C.-E. (2008) *Privatlivets ufred: Når ord og bilder krenker*. IJ-forlaget.
- GAARDER, P. K. (1845) *Fortolkning over Grundloven og de øvrige Love, som danne Norges Riges offentlige Ret*. Kristiania.
- HAGEN, A. W. (2008) En av fire nordmenn på Facebook, *Dagens Næringsliv*, Oslo, 2008-06-11, s. 66.
- HINDUJA, S. & PATCHIN, J. W. (2008) *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, Calif.: Corwin Press.
- JUNGKVIST, K. (2002) Minskad möjlighet att skapa opinion, *Aftonbladet*, Stockholm, 2002-03-08.
- KNUDSEN, O. M. (2008) *Ytringsfriheten overgår ikke alt*, oppdatert: 2008-02-25, Mediehuset Digital AS, (nettavis), http://www.teknofil.no/wip4/ytringsfriheten_overgaar_alt/d.epl?id=25769 (lest: 2008-08-20).
- MCQUAIL, D. (2000) *Mc Quail's Mass Communication Theory* (4th ed.). London: Sage Publications.
- NTB (2008) *Nemnd for fildeling*, oppdatert: 2008-07-29, E24.no, (nettavis), <http://e24.no/naeringsliv/article2565245.ece> (lest: 2008-09-23).
- O'REILLY, T. (2005) *What Is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software*, O'Reilly Media, Inc., (web page), <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-web-20.html> (lest: 2008-09-07).
- RUUD, G. T. & IGHANIAN, C. G. (2004) *Rodney glad for seier over Se og Hør*, oppdatert: 2004-11-26, VGnett, (nettavis), <http://www.vg.no/rampelys/artikkel.php?artid=256196> (lest: 2008-09-23).
- RØHNEBÆK, Ø. (2002) Ytringsfrihet på internett. I KNUTS, G. (Red.) *Förhandlingarna vid det 36 nordiska juristmötet i Helsingfors 15-17. augusti 2002*. Helsingfors, De nordiske Juristmøder, 15-17. augusti 2002.
- SCHARTUM, D. W. & BYGRAVE, L. A. (2004) *Personvernet i informasjonssamfunnet. En innføring i vern av personopplysninger*. Bergen: Fagbokforlaget.
- SCHARTUM, D. W. & BYGRAVE, L. A. (2006) *Utredning om behov for endringer i personopplysningsloven* (rapport) Oslo: Justis- og politidepartementet.
- SOLHEIM, E. (2008) *Thoughts on BitTorrent distribution for a public broadcaster*, oppdatert: 2008-03-02, NRK, (blog), <http://nrkbeta.no/thoughts-on-bittorrent-distribution-for-a-public-broadcaster/> (lest: 2008-08-15).
- SOLLI, M. (2007) *Datatilsynet slakter Facebook*, oppdatert: 2007-12-05, VG, (nettavis), <http://www.vg.no/teknologi/artikkel.php?artid=187916> (lest: 2008-09-14).
- SOLSTAD, D. (2008) Om ytringsfriheten, *Samtiden*, vol. 119, nr. 2.
- SOPHOS (2007) *Sophos Facebook ID probe shows 41% of users happy to reveal all to potential identity thieves*, oppdatert: 2007-07-14, Sophos, (web page), <http://www.sophos.com/pressoffice/news/articles/2007/08/facebook.html> (lest: 2008-09-12).
- SUNDE, I.-M. (2000) IKT-kriminalitet: Etterforskningsmetoder og personvern, *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, nr. september.
- TJERSLAND, E. (2007) Norske Google skatter til Irland, *Dagens Næringsliv*, Oslo, 2007-11-01, s. 60.

TORP, I. S. & OLSEN, I. A. (2008) Fritt vilt, *Amagasinet*, Oslo, 2008-02-01, s. 6.
WIESE, A. (2007) Midt i debatten, *Dagbladet*, Oslo, 2007-12-18, s. 40.